

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnak.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Bákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A theologusok kibocsátása s a tudományos lelkészképzés érdekei.

Mikor a mi protestáns öseink lelkész-képzésünket azokra az alapokra fektették, melyeken az lényege és formája szerint ma is áll, — tulajdonképpen csak a múlt idők tanúságait vonták le s ezeket akarták értékesíteni az evangéliumi egyház jövőjében. A középkori századok irodalomtörténete ugyanis arra tanította őket, hogy a tudomány zászlóvivői, — másutt is ugyan, de, — főként hazánkban nagy időkön át majdnem kizárólag egyházi férfiak voltak s a lelkészi-kar érdeme az általábanvéve, ha ma tudunk valamit s a kultur-népek sorában helyet kérünk a magunk számára is. Ezt látva s a tudomány súlyát és hivatását a protestantismus létérdekével a lehető legerősebben összefüggésbe hozva, — a mi apáink a leendő lelképásztorok tudományos kiképzésére igen nagy gondot fordítottak s éppen nem üres frázis az, midőn a híres *Tóth Ferencz* a „Túl a tiszai superintendentiában élt reformátuspüspökök élete“ című becses műve „előljáró beszédében“ a többek között a papokat „a vallás hív őrállóinak, a nemzet fáradhatatlan pallérozóinak, az oskolák hűséges dajkáinak, a tudományok buzgó előmozdítóinak és így a haza valóságos boldogítóinak“ nevezi. *Tóth Ferencz* ugyan közvetlenül csak a református püspökökről szól, — de a mit ezekről mond, bizvást elmondhatjuk az egész hazai tiszteletreméltó protestáns papi státusról. Sok időn keresztül közülnök kerülnek ki mindenrendű tudósaink.

Dévai Biró Mátyás, *Erdősi Silvester János*, *Geleji Katona István* theologiai munkálkodásuk közepette magyar nyelvészettel is foglalkoznak s amazok írják meg a 2 első magyar grammatikát. *Méliusz Péter* Herbariumával a magyar botanika alapját veti meg; *Beite István* a Battyáni grófok német-ujvárosi papja tovább fejleszti,

Diószegi pedig betetőzi; *Bél Mátyás* a 18-ik század legjelentékenyebb magyar földrajzi írója; *Debreceni Ember Pál*, *Sinai Miklós*, *Budai Ézsaiás* történészek. *Hatvani István* a „magyar Faust“ orvos, matematikus, fizikus és philosophus; *Bólyai Farkas* matematikai lángész, ki világhírű fiát *Jánost* maga vezeti be a mathesis rejtelmes titkaiba; *Huszár Gál* nyomdász és költő (ő írta a 72-ik dicséretet: „Könyörögjünk az Istennek Szentlelkének!“) *Komáromi Csipkés György* és az újabb időben *Lugossy József* orientalisták s magyar-nyelvbölcsészek; *Révész Imre* egyháztörténész és jogtudós stb. stb.

Mindezen és még több itt fel nem számlálható, de a tudományos világban is igen jó hangzásnak örvendő nevek tulajdonosai egyszersmind theologusok is s annak a protestáns lelkészi státusnak a diszei, melynek tagjaivá lenni hivatják mai theologus ifjaink is.

Jól tudjuk, hogy ez utóbbiak amazok nyomaiba ma már csak azért sem léphetnek, mert a polyhistorok kora lejárt s az egyes tudományok keretei annyira kitértek, hogy minden egyes pontra egész ember kell, — de annyit mai theologus ifjainktól is jogosan várhatunk, hogy azokat az éveket, melyek nekik az elméleti ismeretek megszerzésére adattak, tényleg erre a célra használják s ne kívánjanak új munkára vállalkozni addig, míg eleget saját magok iránt való kötelességeiknek sem tettek. A tanuló legyen tanuló s lelke, figyelme, minden ereje és ideje legyen az iskoláé, a hol, ha kész tudóssá nem képezheti is magát, mindenesetre megtanul tanulni s a további képzésre szükséges alapismereteken kívül, fogalmat szerez a módszerről, melyben tudományos hivatásának kulcsa rejlik.

Sajnos, — ezek a szempontok a mi debreceni theologiai akadémiánkon egy idő óta méltó figyelemben nem részesülnek. Törvényeink szerint a theologiai tanfolyam 4 éves volna

ugyan, — de alig iratkoznak be ifjaink a 4-ik évre, már kibocsátásért folyamodnak s a felhatalmazást megnyerve, kimennek az életbe előbb, mint a tanulói pályájokat bevégezték volna. S ez az, mi a tudományos lelkészképzés érdekeinek beláthatatlan kárára van.

Theológiai tanárkarunk a bajt régen látja s kötelessége szerént ezelőtt már negyedfél évvel felhívta arra az intéző körök figyelmét, a mikor aztán a kollegiumi Igazgatótanács (lásd 1900. május hó 16—18. napjain tartott egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyv 82. sz. végzése c) pontját) egyházkerületi közgyűlés elé a következő határozati javaslatot terjesztette: „Igazgatótanácsunk az akad. igazgató jelentéséből sajnálattal értesül azon körülményről, hogy negyedéves hittanhallgatóink az általános káplánhiány miatt a lelkészképzés nagy fontosságú ügyének határozott kárára, már a 4-ed évi tanfolyam elején elhagyják főiskolánknak védő szárnyait; s mint-hogy ez az újabban lábrakapott gyakorlat iskolai törvényeink világos rendelkezésével különben is ellentétben van, javasolja a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésnek annak ismételt kimondását, hogy többé a 4-ed évi theologia első felének bevégezése előtt soha, semmi körülmények között egyetlen hittanhallgatónk se bocsáttassék ki a theol. akadémiáról sem esküdtfelügyelő köztanítói, vagy gymnasiumi segédtanári, sem

segédlelkészi, vagy gymnasiumi igazgatói irtóki szolgálatra.“

Végzés: „Egyházkerületi közgyűlésünk az Igazgatótanács jelentésének a c) pontban foglalt, a hittanhallgatók kibocsátását illető határozati javaslatához hozzáteszi, hogy *mindanálta rendkívüli s komoly megfontolást nyújtó esetekben a theol. tanári kar előterjesztése alapján a kibocsátásra az engedélyt az egyházkerületi elnökség megadhatja.*“

Ez a „hozzátevés“ lett a veszedelem forrása!

Ha az egyházkerületi közgyűlés az Igazgatótanács határozati javaslatát, úgy a mint az beterjesztett, minden „hozzátevés“ nélkül elfogadja, azóta már a kérdés meg volna oldva s nem hozakodnánk vele most újlag elő alig negyedfél év múlva.

De a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés clausulája, — mely kétségen kívül jó célzatú indokból eredt, — az egész ügyet visszalökte a régi mederbe!

Mert a dolog úgy áll, hogy mikor 4-ed éves hittanhallgatót kérnek ki, kivétel nélkül mindig „*komoly megfontolást nyújtó esetek*“ forognak fent; illetőleg olyanok emlegettetnek és sem a theol. tanári kar, sem az egyházkerületi elnökség nincs abban a helyzetben soha, hogy ez esetek komolyságát elbirálhassa s a kérelem teljesítését megtagadhassa. Az eredmény pedig

TÁRCA.

Hogy tartották a híres patenskori gyűlést a debreceni kistemplomban?

— Adalék a debreceni ev. ref. kistemplomban 1860. jan. 11-én tartott gyűlés történetéhez. —

(Folyt. és vége.)

Ezek folytán a gyűlésnek egyik tagja szót emelven, nem azért, hogy az ezekre vonatkozó határozat megszülessék, miután már az egyhangulag kijelentett közös nyilatkozat e tekintetben kifejezve van, hanem csak azért, hogy e közös nyilatkozatnak szavakat és indokolást adjon. Oda nyilatkozott, hogy igenis meg kell tartanunk a gyűlést nemcsak azért, mert *nekünk mindenekfelett a királyok királyának, az örök Istennek kell engedelmeskednünk*, akinek parancsolatai ellen tennünk, hitelveink megtagadása, esküszegés bűnének, mely ezen a világon megbélyegez és a másikon, melynek egyházunknak egyedüli feje, az Ur Jézus által részesei lehetni reménylünk, kárhozatba viszen: elkövetése nélkül nem lehet, nem szabad, hanem azért is, mert erősebbnek kell lenni Ő esász. apostoli királyi felsége igazság szeretetébeni bizodal munkának, mintsem hogy bármely hatósági rendeletek megingathatnának azon hitünkben, miszerint Ő felsége átlátván telterjesztvényeink folytán, mit át nem látni nem lehet, hogy mind az isteni, mind az em-

beri törvény mellettünk van, teljesítendő jogos kérelmeinket és megszüntetendő a politikai hatóságok további zaklatásait. Csak azon egyet kéri még határozatilag kimondatni, hogy miután a superintendens kánonaink és törvényes gyakorlataink szerint az egyházkerületi közgyűlésnek nem felelt, de alatta áll, a nem várt és Ő felsége igazságszereteténel fogva nem is várható üldöztetések esetére a felelőség ötet éppen nem, hanem a tiszántúli egyházkerület összes tagjait illeti. Ezen lelkes beszéd folytán mind a gyűlés megtartása megújúlva kimondatott, mind az indítvány közös lelkesedéssel elfogadtatott.“

III. szám.

„Ugyancsak indítványoztatván, hogy a jövő gyűlés ideje jelen gyűlésünkől előre határozatnék meg, az indítvány elfogadtatván, a jövő gyűlés idejéül különösen a felebbezendő perek tekintetéből ápr 20-ika tűzetett ki.“

Kovács Lajos jelentése ez:

„A Nagytiszteletű s tekintetű egyházi gyűlésnek 308. szám alatti végzése szerint a főtiszteletű egyházkerület által f. év január 11-ére kitűzött s 12—13 s 14—15-én folytatva tartott gyűlésbeni megjelenésre megbízatván, e gyűlés megtartásáról s a benne tárgyalt közügyekről jelentésemet a következőkben teljesítem.

Jan. 11-ik napján délelőtti 9 órakor helyettes superintendens úr az esperes és segédgondnok urak társaságában a ref. kistemplomban megjelent és a

az, hogy p. o. az 1902—3-ik isk. év kezdetén 18 negyedéves közül kibocsátott 12; az 1903—4. isk. év elején pedig 23 közül 14.

Ezek az ifjak, mint magántanulók félévi vizsgálatokra előállani kötelesek ugyan, — de hogy mi a kibocsátás következménye, — azt nemcsak az előadó tanárok látják, hanem az egyházkerületi lelkészkepesítő vizsgáló bizottság is évről-évre sajnosan tapasztalja.

Ez nem maradhat így tovább. Fontos érdekek követelik, hogy az igazgató-tanács fent közölt határozati javaslatát megújítsa; az egyházkerületi közgyűlés pedig azt, minden clausula nélkül elfogadja.

Különben is ma már az ifjaknak csak segédlelkészekül való kibocsátásáról van szó. A köztanítói intézmény, — az elemi iskolának a főiskola épületéből való végleges kitelepítése folytán éppen a múlt iskolai év kezdetén megszünt s végzésileg mondtuk ki, hogy a gymn. igazgatóságához nem végzett theologusaink közül irnokot nem adunk. *Csak egyetlen-egy esztendőben kell magunkat erősen tartani s mindjárt rendbe jöväünk a kérdéssel.*

Emlékezzék vissza közülünk kiki káplánsága első idejére; milyen nehezen ment mindnyájunknak a sok predikálás s másnemű templomi szolgálat, főleg a több ezer lelkes nagy egyházakban! Ilyen nehezen megy az ma is a kezdő

fiatal embernek. Kápláni kötelességet is teljesíteni; a vizsgálatokra is lelkiismerettel készülni, — nem lehet. Ha a dolgokon nem változtatunk, lelkészképzésünk érdekei huzzák a rövidebbet.

E. L.

Adatok a debreceni kollégiumi tanárválasztási jog történetéhez.

(Folytatás és vége.)

A kollégiumnak szánt adományt mindig az eklézsia közvetítésével adta át a város.

A város és az eklézsia egységének homályos kifejezése onnan ered, hogy a tanács tagjai egyszersmind a konsistorium tagjai is voltak. Világosan megmagyarázza ezt a következő feljegyzés 1775-ből: A városházán a tisztújítás megtörtévéen „ujjonnan választott senator uraimék és fűrmender uram ezen konsistoriumnak is tagjává választattak.“ Ezeket rögtön fel is eskették, kivéve azt a két senátort, kik előbb is presbyterek lévén, már előbb feleskették.¹

Nagy jelentősége volt ennek a szép szokásnak abban a korban, s egészen más következményei volnának ma. Akkor nem politikát akartak a városi tanács tagjai a konsistoriumba beviinni, mert hiszen akkor nem is választotta volna meg őket a konsistorium, hanem ellenkezőleg a városi tanács tagjai, mint konsistorialis tagok, egyházuk érdekeinek az őrei voltak a város dolgainak intézésében és sok eset van rá, hogy a katolikusok elleni védekezés for-

¹ Debr. egyh. t. j. k. 1775. évi 587 p.

gyűlést az igen nagy számban egybegyűltek előtt alkalomszerű hatályos imával megnyitván, midőn előterjesztette volna, hogy bár ezen gyűlésnek megtartásától felsőbbi parancsok által letiltatott ugyan, de mivel azok csak személyéhez voltak intézve, hivatali állása pedig a superintendenciának alá van rendelve, ezt a Főtiszt. superintendenciának, mely maga tűzte ki e jelen gyűlést, beleegyezése nélkül fogadatba nem vehette, csász. kir. hivatalnok t. Hanke Leó úr felsőbb helyről nyert meghatalmazásnál fogva mind magát helyettes superintendens urat, mind a jelenlevőket ezen gyűlésnek megtartásától eltiltotta és a távozásra mind helyettes superintendens urat, mind a jelenlevőket felszólította, mire helyettes superintendens úr válaszolta, bár igen tiszteli a tisztelt úrnak személyét, mindazáltal mivel nekie ezen gyűlést, melyet maga a Főtiszt. superintendencia tűzött ki a mai napra, a kánonok szerint is feloszlatni hatalmában ninesen, s egyszersmind az e tárgyban felelőséget magáról elhárítani akarván: felszólította magát a gyűlést e tárgyban nyilatkozattételre. Mire a gyűlésnek megtartása iránt egyetemes felkiáltások tétetvén, t. Hanke Leó úr újában felszólítván, s egyszersmind a következményekre is figyelmeztetvén a jelenlevőket, a *gyűlésből eltávozott.*

Ekkor segédgondnok *Tisza Kálmán* úr szót emelvén, a gyűlésnek megtartása iránt tett általános nyilatkozatot indokolta, mondván miszerint mindenek felett a királyok királyának, az Istennek kell engedelmességet, s ha következetes akarunk lenni,

e gyűlést meg kell tartani, továbbá, hogy sokkal nagyobb a bizodalunk Ő felsége irányában, mintsem kételkedhetnénk benne, hogy Ő felsége kérésünknek törvényességét, ha az hozzája eljutand, belátandja. Felkéri egyszersmind a Főtiszt. superintendenciát, hogy mondaná ki, hogy a gyűlés megtartása iránti felelőség nem helyettes superintendens urat, hanem magát a Főtiszt. superintendenciát illeti, mi el is fogadtatott.

Ezek után heves és nagykunsági esperes Daróczy Mihály úr előterjesztette, hogy e gyűlés mint presbyterialis tartassék meg, annál fogva indítványozza, hogy a jelen nem levő főgondnok báró *Vai Miklós* ő Exja. helyének elfoglalására a t. segédgondnok urak közül a hivatalára nézve a legidősebb gróf *Degenfeld Imre* ő nagysága kéretnék fel, mit is ez elfogadván, a társelnöki széket elfoglalta. Olvastatott továbbá a cs. kir. Nagyméltóságú váradi helytartósági osztálynak jan. 4—9-ről 860. kelt s helyettes superintendens úrhoz intézett s e jelen gyűlést betiltó rendeleteinek, mint szentén helyettes superintendens úr által az elsőre tett feleletének szövege. A superintendencia a felelőséget magára átvállalja. Segédgondnok *Csanádi Sándor* úrnak indítványa folytán ezen gyűlés a jövő közgyűlés tartásának határidejét ápril. 20 ra tűzte ki.“

Kiemelendő tárgy még:

„A hevesnagykunsági, békésbányai egyházme-
gyék, úgy Hódmezővásárhely, Makó, Békés stb.
egyes egyházak küldöttjeik által kinyilatkoztatták,

máját előbb a konsistoriumban beszélték meg, a miért ezeket a kormány titkos conventiculumoknak nevezte.

Visszatérve a debreceni eklézsia ellen emelt vádakra, csak érintem, hogy az említettek kivül vádoltatott még az eklézsia: 1. independentismussal „még pedig azzal az independentismussal, mely a XVII. század közepe táján Angliát megzavarta.” 2. insubordinációval, vagyis az eklézsiai felsőség iránt való engedetlenséggel.

Az 1821 ik év őszén került a sor mindezen tárgyakra, bár először csak az agentialis pénzek ügye volt előtérben, ugynogy az 1821. évi szept. 29-én tartott egyháztanács gyűlés is első sorban ebben az ügyben látta el utasításokkal az egyházkerületre küldött deputatusait. Az eklézsianak a tanárválasztás körül gyakorolt jogaira nézve pedig azt mondta a konsistorium, hogy a deputatusok ennek a tárgyalásába bele ne menjenek. Az eklézsia iratai a konventre is felkerültek, hol ugy fogták fel a dolgot, hogy a debreceni eklézsia ellene akar szegülni a királyi parancsnak, meg a konvent munkáját is meg akarja nehezíteni. Heves kifakadások történtek a debreceni eklézsia ellen s azt hangoztatták a konventen, hogy egy debreceni papot se válasszanak többé püspöknek ha csak más eklézsia nem megy, s ajánlották, hogy jó lesz vissza venni a konventhez beadott irást. A debreceni eklézsia 1821. okt. 4-én tartott gyűlésében sietett jóvátenni hibáját. Felvilágosító iratot terjesztettek a konventhez, melyben kifejtik, hogy a debreceni eklézsia csak azt akarta kifejezni az egyházkerületre beadott irásában, hogy jogait nem engedi esorbíttatni. Az irásnak konvent elé terjesztése pedig akaratán kívül történt.¹

¹ Egyházt. j. k. 1821. évi okt. 4-én 26. p.

A konventtől csakugyan visszaérkezett a debreceni eklézsia irata. Az egyházkerület simán akarván az ügyet elintézni, okt. 6-án 3 tagját kiküldte, hogy a debreceni eklézsia megbízottjaival a békesség helyreállításáról tanácskozzanak.¹ A küldöttség tagjai még ugyanazon napon összejöttek Vay Miklós főgondnok lakásán. A főgondnok ragaszkodott az agentialis pénzek beadásához, mert az erre vonatkozó intézkedés királyi jóváhagyást nyert. Az egyházkerület 1762-ben rendelte ugyan el az agentialis pénz beadását, de a debreceni eklézsiaától nem követelték, mert Mária Theresia idejében az egész egyházkerületi közgyűlés költségeit, a debreceni eklézsia viselvén, méltányosnak tartották, hogy az agentialis pénz alól felmentessék. Viszont a debreceni eklézsia küldöttei kijelentették, hogy minden félreértés abból ered, hogy egy idő óta a debreceni eklézsia a saját ügyében sem hallgatják ki, hanem csak beleegyezése nélkül hoznak ellene végzéseket. Mindazáltal 6 publicatio jövedelmét beadják, csak a perselyek lepecsételésének követelésével ne kibővítsék az egyházkerület a debreceni eklézsiaát.

Az egyházkerületi főgondnok elő hozta azt is, hogy az éppen üresedésben levő tanszék betöltésében az eklézsia részvételét óhajtáná. Erre az eklézsia deputatusai kijelentették, hogy ragaszkodnak ahhoz, hogy az egyházkerület csak kandidáljon, ők pedig válasszanak és meghívjanak. Erre az egyházkerületi főgondnok elismerte, hogy a törvényben ugy van, de ezt illetlennek tartja a superintendentiára nézve, mert „a praxis mindenkor ugy volt, hogy a superintendentia a kurátorátus megegyezésével választott professort és az eklézsia hívta meg s erre a

¹ U. o. 1821. okt. 6-án 27. p.

hogy ők a tiszántúli főtiszt. superintendentiától, melynek századokon keresztül tagjai, és a főiskolától, mely reájok szellemi világosságot áraszt, elszakadni nem, hanem vele élni és halni kívánnak. Ezekután olvastatott a magas miniszteriumnak leirata, melyben tudtúl adatik, hogy a főt. superintendentiának Ő felségéhez intézett felirata figyelembe nem vétetett, s mely leirat minden egyes egyházzal közöltetni rendeltetett. Minekfolytán helyettes superintendentus úr előterjesztette, hogy ezt a főt. superintendentiának hite és tudta nélkül teljesíteni nem akarván, azt szét nem küldötte, előadta továbbá, hogy ezen leiratra nézve egy felterjesztés irásba is foglaltatott, s kéri azt felolvastatni és az észrevételeket reá megtenni, mi is felolvastatván, elfogadtatott, s ha lehetséges, kinyomatni és a többi superintendentiákkal közöltetni rendeltetett. Felküldésére nézve pedig határozatott, hogy a küldöttség miniszteri úton történjék. Panasz emeltetett továbbá a szigeti és hódmezővásárhelyi iskolák részéről az iránt, hogy a magyar nyelven szerkesztett szokásos havi felterjesztések az illető helytartósági osztályok által oly meghagyással küldettek vissza, hogy azok német vagy deák nyelven újból szerkesztessenek, mely tárgyban felírás határozatott. Békés, Gyula, Makó egyházközségeknél küldöttei panaszt emeltek az iránt, hogy bár az egyházvidék gyűlésének megtartása végett esperes urat felkérték, mindazáltal ez azt meg nem tartotta, s így nem eszközölhették azt ki, hogy ezen egyházmegye gyűlésig elfogadván az egyes egyhá-

zaknak azon nyilatkozatát, hogy ezek a főt. superintendentia által tett felterjesztést magokévé tették, ezeknek erkölcsi súlyt adjon, mely eljárása az esperesnek rosszlatott. Szabolcs és Hajdúkerület egyházvidékének azon indítványa, miszerint a már elítelt hitokonainkért Ő felségéhez felírás intézessék, elfogadtatott.¹ Több kisebb fontos ágú ügy következik.

Nem titokban előkészített gyűlés volt tehát az 1860. jan. 11-iki emlékezetes gyűlés. Tudott arról a nagyváradi helytartósági osztály, de a nemzeti ellenállás szellemének ily erővel való megnyilatkozásával szemben tehetetlen volt. A Máramarostól le a határszélekig lakó magyar református lakosság képviselőit Debrecenbe küldte, hogy az alkotmányellenes pátens ellen tiltakozzanak. Soha ily népes és fényes református gyülekezet együtt nem volt. A legkisebb falvakból is jöttek ketten, hárman, úgy hogy a jegyzőkönyv (beleértve bizonyára a hallgatóságot is) „több ezer ember” jelenlétét említi.

Ne esodálkozzunk rajta, ha a mindenható császári biztos erőszakhoz nem mert nyúlni! Kiszámíthatatlan következményei lettek volna bármely olyan kísérletnek, mely fegyveres erőszakkal akarta volna megakadályozni a gyűlés megtartását. Az a nép, mely Máramarostól le a határszélekig a maga képviselőit Debrecenbe küldte, bizonyára megmozdult volna. Ez esetben pedig a magyar nemzet sorsa valószínűleg egészen más irányú fejlődésen ment volna át!

Dr. Barcsa János.

¹ Debreceni ev. ref. egyház levéltára 1860. évi 2583. sz. irat.

jegyzőkönyvben egynehány példát elő is mutatott méltóságos főkurátor ur.¹ Az eklézsia deputátusai kijelentették, hogy a tanárválasztás törvényben kifejezett jogáról le nem mondhatnak, sőt abba sem nyugodnak bele, hogy a konvent a professorok marasztását eltörölte „mert ezt a jó tanító s karakterű professorok nem kisebbségnek, hanem becsületnek vehetik.”²

A konvent tagjai a debreceni eklézsia merev álláspontját sehogysen tudták megérteni, ezért mondták nyíltan, hogy az eklézsia vezetői „nyughatatlan emberek szándékának pártfogói, sőt előmozdítói, s ennél fogva jött fel az a projectum, hogy az idevaló és folyvást itt maradni kívánó predikátorok közül senki superintendensnek ne választódhasson.”³ Az üresedésben levő tanszéket ideiglenesen töltötték be, megbízván többek között az egyháztörténelem ideiglenes tanításával Szoboszlai Papp István debreceni lelkészt is, ki csak nehezen tudta a konsistorium előtt kimenteni magát az iránt, hogy a konsistorium jogait csorbítani nem akarta. Az ideiglenes tanáságról azonban kénytelen volt lemondani. A helyettesítésre kijelölt Arany Istvánnak pedig, ki a konsistoriumtól szállást kért, csak különös kivételképen engedték meg, hogy könyveit egyik tanári lakásban letehesse.

Az 1821-ik év hátralevő része azzal telt el, hogy a debreceni eklézsia a kollégiumhoz formált jogait tanulmányoztatta.⁴

A viszály 1822. jan. 5-én ismét megindult, mert az eklézsia, dacára annak, hogy a konvent a professorok marasztását eltörölte, mégis marasztotta az 1821. év karácsonyán. Az egyházkerületi főgondnok a konsistoriumhoz intézett levelében azzal fenyegetőzik, hogy az 1822. febr. 19-én Pesten tartandó konventen előhozza az eklézsia eljárását. Az eklézsia válaszában kijelenti, hogy bele nyugszik abba, hogy a tanárválasztás kérdésében a konvent döntsön, de abba nem egyezik bele, hogy, a mint tervezik, egy „oskolai senátus állítassék fel, melyben a helybeli kurátorátusnak csak egy tagja lenne.”⁵ Valamint hangsúlyozta az eklézsia, hogy a professorok marasztásáról sem mond le, legfőleg az egyházkerület által kijelölendő időben hajlandó azt eszközölni.

Az egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvéből pedig arról győződve meg, hogy nem vettek be mindent a debreceni eklézsia, deklarációjába, elhatározza a consistorium, hogy egy deputatio szedje össze az eklézsia jussait bizonyító argumentumokat. Az argumentumok csakugyan össze is állítottak és pedig igen tanuságos eredménnyel. Megtudjuk ugyanis ezekből, hogy a kollégiumot „a debreceni eklézsia fundálta és azóta főképen maga tartotta fenn.” A kollégiumhoz való jussát még a király is elismerte, abban a rendeletében, melyben a város kérésére megengedte, hogy a professorok és praeceptorok számára a városi kasszából 3431 Rhénes frt. 20 kr. fizettségük évenként. Már pedig a király nem csak maga tartozik a törvényt megtartani, hanem másokkal is tartozik megtartatni. Vagyis aki a debreceni eklézsia jogait csorbítani akarja, a király által szentesített törvényt sérti.”⁶

A tanácskozások egymást érik. 1822. jan. 13-án

Péchy Imre főgondnokhoz egy levél irását határozzák el. Ha arra sem kapnak kedvező választ, akkor a többi egyházkerületek vezető embereihez terjedelmes memorandumot fognak küldeni. Ugy látszik, hogy Péchy Imre válasza nem volt kedvező, mert a jegyzőkönyvben ivekre terjedő nagy munkát olvasható, melyet a konvent tagjaihoz küldöztek szét, hogy a debreceni eklézsia jussát megvédjék.¹

Az ügy eldőléséig az eklézsianak eszébe jutott az is, hogy a kollégium számadásának megvizsgálása is az ő kötelessége, tehát intézkedik, hogy ez is megtörténjék.² Február 9-én meg arra a gondolatra jöttek, hogy a tanármarasztásról lemondanak, ha a választás körüli jogaik biztosíthatnak, kifejezik azt a reményeket is, hogy a professorok a predikátorokat az egyházi teendőkben segítik.

Az 1822. évi febr. 20-án tartott konventi gyűlés döntött a tanárválasztási jog gyakorlásáról. A határozat lényege, melyen a debreceni eklézsia által kifejtett nagy agitáció eredménye nagyon meglátszik, a következő:

„Meggyőződött a jelen levő generális konvent most is tökéletesen affelől, hogy valamint közönségesen a Főt tiszántuli superintendencia, ugy különösen maga a debreceni ref. eklézsia is a keblekben levő református kollégium eránt mindenkoron a jótetevőségben vetélkedő kölesönös édes atyai dajkázkodással viseltettek. Midőn tehát azon anya oskolát továbbra is mind a Főtiszt. tiszántuli superintendencia, mind a nemes városi ref. eklézsia boldogító ápolgatásába ajánlaná, minthogy ugvis jól tudná, hogy a nemes városi ref. eklézsia munkás segedelmének nem anynyira a kollégium főigazgatása, dolgai eránt való juskövetkeztetés, mint a vallás és annak virágoztatása eránt való szent buzgóság volt a főcélja, hogy éppen a professorok választása, hírisa, elbocsajtása eránt való jusbeli vetélkedés által a közjó, a haza és az oskola virágzása ne szenvedjen, a jelenlevő konvent a főt. superintendenciák az ország minden oskolái eránt fen levő törvényes főjussánál fogva, mind a most említett célból, mind a felolcasott próbalevelekből, mind pedig magából a dolog természetéből is, hogy egyszerűs mind minden kedvetlen különbözések alkalmasosága ő. cs. k. felsége kegyelmes parancsolatjában kijelentett atyai kívánsága szerint is gyökeresen kiirtasson, egyező értelemmel a következőkben állapotott meg:

1. A theologiai kathedrákra ugyan vacantia történevn, ezen vacantiát a Főt. tiszántuli superintendencia a más három Főt. superintendenciáknak azonnal adja tudtára, megkérve, hogy azon theologiai kathedrákra a maga részéről 1—1 alkalmas személyt proponáljon, mely propositiót megértve, tegyen a Főt. tiszántuli superintendencia a debreceni locális curatoratusnak jelentést, hogy az ezen tárgyban tartandó s hírvül adott superintendenciale consistorium határnapjára küldjön a locális curatoratus követeket. Kik ottan megjelenve, a Főt. tiszántuli superintendencia is kandidáljon maga részéről is egyet. Ekkor küldjön ki a superintendenciale consistorium a főkurátor s superintendens urak elől ülése alatt egy deputatiót, mely az eklézsia egyenlő számú követeivel, s a csupán tanácskozás végett meghívott professorokkal az üres kathedrára a kandidátusok közül egyet

¹ U. o.

² U. o.

³ U. o.

⁴ U. o. 1821. aug. 9-én 34. p.

⁵ U. o. 1822. jan. 5-én 2. p.

⁶ U. o. 1822. jan. 7-én 3. p.

¹ U. o. 1822. jan. 13-án 5. p.

² U. o. 1822. év 231. lap.

el válasszon, mely elválasztást a törvényes megerősítés végett a superintendentiale consistoriumnak, hol ugyis a localis curatorátus követi ismét jelen lesznek, azon deputáció jelentse be, s a helybe hagyott választás adódjon a debreceni localis curátoratúsna a szokott meghívás és bevitel végett tudtára. A többi katedrákra nézve pedig a más több superintendentiák meghallgattatása szükséges nem lévén egyébíránt azokra nézve a Főt. tiszántuli superintendentia a felebb leirt módon tartandó consistoriumában több alkalmas személyeket kandidáljon, választása és hívása is a most leirt módon menjen véghez.¹

2. A professorok marasztása szűnjék meg. 3. A professorok eleresztése úgy menjen végbe, mint azok meghívása.

4. A főfelügyelet a superintendentiát, az immediata inspectió pedig a localis curatorátust illeti. Ezért a localis curátorátus nevezzen ki a maga kebeléből egy 3 városi saecularisból, 1 predikátorból álló deputációt, a kik az iskola rektoraival együtt az egyházkerület utasításai szerint fognak az iskolára vigyázni és az egyházkerületnek időről időre jelentést tenni. A kollégium számadásait évenként az egyházkerület által egyháziak és világiak közül kiküldött deputáció fogja megvizsgálni. A debreceni eklézsia helyi gondnokának az egyházkerületi gyűlésen coadjutor kurátor ranggal ülése legyen.¹

Kitűnik ebből a végzésből, hogy

1. A konvent azért döntött a debreceni eklézsia nézve ennyire kedvező módon, hogy a „vetélkedések által az iskola virágzása ne szenvedjen,“ továbbá a „próbalevelek“ alapján. Vagyis a konvent az ellentétek elsimítását tartotta főcéljának, s pusztán csak a törvények paragrafusait nézte, melyek kétségkívül a debreceni eklézsia mellett szólottak, de nem vizsgálta azt a kérdést, hogy a változott körülmények szerint, arra az időpontra nézve is méltányos-e a debreceni eklézsia törvényben biztosított jogát meghagyni.

2. A debreceni eklézsia jogai eme rendezés által a kor viszonyaihoz alkalmaztatván, az addigi állapottal szemben lényegesen alább szállítottak, mert azelőtt a választási jog illetve a debreceni eklézsia, míg az egyházkerület csak a kandidálás jogával bírt.

Maga a debreceni eklézsia sem remélte, hogy ily terjedelmes jogokat tud megmenteni. Ezt bizonyítja saját jegyzőkönyvének a ma helye, hol a konventi deputátusok jelentését a consistorium a következő áradozó szavakkal vette tudomásul: „El nem titkolhatja ezen eklézsia gyűlése, hogy mely nagy belső örömmel értette legyen meg a Tiszt. deputációnak ezen relatiójából, hogy a mélt. generális konvent ezen anyaeklézsia előterjesztett mentségeit méltó tekintetbe venni, annak ártatlanságáról meggyőződni és ezen eklézsia érdeklő határozást úgy tenni méltóztatott, hogy ennek jussai továbbra is esonkulást ne szenvedjenek.“²

Ismertetésemnek végére jutottam. Célom nem is volt az, hogy egyik, vagy másik fél javára magyarázzam az eseményeket. Azt hiszem, hogy nem lépek túl a cikkem elibe kitűzött célon, ha azzal a kijelentéssel végzem az ismertetést, hogy az újabb fej-

lemények épp úgy szükségessé tették a feszült viszony és áldatlan küzdelem kikerülése végett a tanárválasztási jog gyakorlási módjának revideálását, mint a hogy 1822-ben ki kellett egyenliteni az ellentéteket.

Végig tekintve az elsorolt küzdelmeken, komolyan kérdésbe tehető az is, hogy nem volna-e helyes valamely újabb iránynak elő állani a debreceni eklézsia kormányzásában, mely a nagy erkölcsi kárral járó áldatlan küzdelem helyett az egyházkerülettel együtt munkálkodva mozdítaná elő úgy a debreceni főiskola érdekeit, mint minden más érdeket, s nem zárkóznék el az anyagi erejéhez mért áldozatok elől, mert 1822-ben is ezért szállítottak le az eklézsia jogai.

En hiszem, hogy az „érdemeket“ ma is honorálják!

Dr. Barcsa János.

TANÜGY.

A gyakorlati tanárképzésről.

(Folytatás és vége.)

A tanárjelöltek elméleti kiképzésétől nem óhajtom, hogy csak egy percet is elengedjenek, ámbár méltányosság szempontjából tekintve feltétlenül helytelen, hogy a katonai évüket szolgáló tanárjelöltek absolute semmi *activ* kedvezményben nem részesülnek. Ez a kérdés részleteiben nem ide tartozik, legfeljebb annyiban, hogy a szegény sorsu tanárjelöltek kiképzésének ez is egyik akadályja.

Az intézetek kiszemelésének nehézségéről egyáltalában nem szólok, annak körülményes, úgyszólván abszurdalis voltát kifejtette már az igen tisztelt „Paedagogus“ ur, de bocsanatot kérek, a gyakorlati kiképzést még sem lehetne talán „központi jellegű“ intézetekre sem egészen nyugodt lelkiismerettel reábizni, mert mikor a debreceni tanár pályázat eredményével nincsenek megelégedve, mikor a sárospataki vagy pápai főiskolában megesik hogy 23–24 éves fiatal erőket választanak meg rendes tanáru, mikor az enyedi vagy kolozsvári főgymnasium tanárválasztásába az egész Erdelyből összesereglett paedagogiai tudást és sikert bajosan méltányolni tudó gyakran még a jelöltet sem ismerő főerdészek és alszolgabírák is befolyanak, ki áll akkor jót a „központi jellegű“ intézetek rendszerének *feltétlen* kiváló voltáról, melyet a tanárok vidékre is magukkal vigyenek. Vagy talán az említett intézetek nem eléggé központi jellegűek? Összegezve gyakorlati évre vonatkozólag mondottakat segély nem adása esetén sok arra való jelöltet riasztana el a tanári pályáról; az intézetek kiszemelése igen nagy nehézségekkel jár, a központi jellegű intézetek nem feltétlenül megbízhatók, segélyezni a jelölteket az állampénztárból, ez valóban hiu ábránd és a rendkívüli nagy költséggel egyáltalában nem állana arányban jelöltek gyakorlati kiképzésének javulása. Ismételten hangsúlyozom, hogy egyáltalában nem szeretném azt sem, ha a gyakorlati év fejében az egyetemi cursust három évre szállítanák le, mert a mi jó külföldön, igen nagy kérdés, megfelelné e a hazai viszonyokhoz alkalmazva.

Eppen ez a kérdés, a külföldi mintáknak hazai viszonyokhoz való alkalmazása, ez adta kezembe a tollat. A nevelés éppenséggel nem magyar tudomány

¹ Egyhk. t. j. k. 1822. évi 27. p. és a konvent megfelelő jegyzőkönyvében 1822. évi febr. 20-iki gy. 3. p.

² U. o.

a jó öreg Alcuin óta csaknem minden kiválóbb külföldi rendszert próbáltak meghonosítani hazánkban több-kevesebb szerencsével. Az ilyen átvitel első lépésében nem más kísérletnél, csak öt hat év múlva látszik meg, mennyire sikerült a rendszernek hazai viszonyokhoz való alkalmazása. Az alsóbb fokú oktatásra készülő jelöltek gyakorlati kiképzése külföldi minta után a gyakorló iskolák útján történik. A gyakorló iskolák célszerűségére vonatkozólag azt hiszem, az illetékes szakkörök teljesen egyetértenek. A jelöltek gyakorlati kiképzésének sikere itten a módszertan tanárainak működésétől függ, mivel a gyakorló iskola vezető tanítójától az oktatásnak csupán úgyszólván külalakját sajátítják el. A középiskolai oktatásban minden egyes tárgynak olyan nagy mezője és ennek megfelelően oly speciális tanítási módszere is, hogy egy olyan polyhistor, ki valahány középiskolai tantárgy előadásának módszerét nem csak elméletben, de gyakorlatban is teljesen rendszerezve uralná, el sem képzelhetünk.

Igy csak természetes, hogy a középiskolai tanárjelöltek gyakorló iskolája, nem egy, de szakonként más módszertani előadásra támaszkodhatik, olyanformán, hogy nincs külön „módszertan” előadó és gyakorló iskolai tanár, hanem az illető tanerő a maga szaktárgya előadási rendszerének úgy elméleti, mint gyakorlati tanítója. Ilyenformán eljutottunk a „Minta gymnasium” eszméjéhez, nem a jelenlegi alakjában, mert az évenként mindössze 15—20 már egyetemi tanulmányait végzett, szaktárgyaival legalább „jó” eredménnyel leszámolt jelöltet képez ki gyakorlatilag (egy-egy jelölt segélydíja 1000—1200 kor.) Eltekintve attól, hogy a kitűnően vizsgázott jelölt éppen úgy tanár lesz, mint nem a legkitűnőbbben végzett szaktársa, s talán az utóbbi eo ipso jobban reá lehet szorulva a gyakorlati kiképzésre későbbi oktatásának sikere érdekében; másképpen sem lehet szó e kérdés eldöntésénél erről az intézetről, mivel az a jelölteknek nagyon kis részét képezi ki.

Általános felfogás az, hogy ez az intézet nem tudhat több jelöltet évenként kiképezni, több ilyen intézetre volna tehát szükség. Az állam erre egyáltalában nem hajlandó, bárha tekintetbe vesszük, hogy az orvos-képzés mily rengeteg összegeket emészt meg, az oktatás művészetének tanítására is áldozhatna az állam legalább tízedrésznyit. Erre tehát nincs anyagi okokból mit számítani, pedig maga az eszme; a jelölteknek gyakorló iskolákban való kiképzése, a hazai viszonyokhoz alkalmazva is bevált. De milyen alakban? Nem olyanformán, mint a mintagymnasiumban, hogy csupán a pályavégzett jelölteket veszik kiképzés alá, hanem olyanformán, hogy a gyakorlati kiképzés az elméleti oktatással párhuzamosan halad. Mi tehát az én óhajtam? Az, hogy a mi kiképzésünk is hasonló alapokra legyen fektetve. Jól tudom, hogy egy ilyen kérdés kivehetőségének elbírálására, sem korom, sem tapasztalataim, sem szerény tehetségemenél fogva nem vagyok hivatva, mégis bátorkodom erre vonatkozólag még a következőket elmondani. Kivihetetlennek látszik ez az óhajtam legelső sorban azért, mivel a jelenlegi mintagymnasium erre nem elegendő, újat a kormány nem akar állítani. Én úgy vélem nincs is reá semmi szükség és pedig azért, mert egy ilyen iskola, mindig csak „minta,” a jelölt nem bízik hozzá, hogy az ott elsajátított tul idealisnak látszó elveket a gyakorlati életben is használhassa. Kivihetetlennek látszik ez a tervezet másod-

szorban azért, mivel azt tartják, hogy az elméleti dolgokkal, szaktárgyaival, elhalmozott tanárjelölt nem érhet rá semmi körülmények között arra, hogy még gyakorlati órákkal is megterheltesse magát. Ez egyáltalában nem áll. A tanárjelölt összesen husz heti órát köteles „venni” ez, ha figyelembe vesszük, hogy itt a vizsgai anyagnak csak átlag $\frac{1}{5}$ részét adják elő, elegendő, de nem sok, mert a legeslegtöbb jelölt 5—6 órával többet vesz önként. Mégsem óhajtom én, hogy a heti órák szaporításával kényszerítsék a jelöltekre a gyakorlati kiképzést, nem pedig azért, mivel arra nincs semmi szükség. Bátorkodom itt specialiter a kolozsvári viszonyokra hivatkozni, mivel azokat behatóbban ismerem. A jelölteket három főcsoportra lehet általánosságban felosztani. Filologus, Historicus, Mathematicus, minden jelöltnek e három főkategórián belül van 2 szaktárgya, (3 tárgyból vizsgázó jelöltek száma igen csekély). Nincs tárgy, mely a szakon belől legalább két főirányba ne lenne osztva, úgy hogy a jelölt ha a szaktárgyaival kapcsolatos heti 2 órás „tanárképezdei” gyakorlatokat veszi legalább nyolc órát vesz azzal a szándékkal, hogy gyakorlati ismereteket szerezzon. Ezenkívül még philosophiai és paedagogiai **gyakorlatok*** vétele is kötelező heti 2—2 órában három semesterben, azaz 6—6 órán. Ezek mind gyakorlati ismeret szerzésre irányulnak, de hogy mennyire felelnek meg célzatuknak azt őszintén elmondtam már előbb.

A tanárképezdének ilyen alakját, ha eltörölik a jelölteknek **ideje** marad a gyakorlati ismeretek szerzésére 4 éven keresztül átlag heti 8—10 óra, ha az egyetemi tanárok ily címen (tanárképezdei tanár) élvezett, mintegy 24,000 koronányi tiszteletdíját továbbá a tandíjjutalékból befolyó mintegy 2000 koronát, a jelenlegi állapotok megszüntetésével a gyakorlati kiképzésre fordítjuk, akkor **pénz** is lesz elég, vagy legalább is csaknem elegendő. Most még csak arról szólok, hogy hol lenne a **tere** ennek a gyakorlati kiképzésnek, ha egyszer az állam nem óhajt gyakorló iskolákra áldozni, annyira naiv nem vagyok, hogy évi 20 ezer koronát elégnék tartanék egy mintagymnasium fenntartására, hiszen az az egy úgy is keveset érne. Kolozsvár Budapestnek csak egy kis részecskéjéül tekinthető. Kolozsváron is van három főgymnasium, 2 tanítóképző, 1 kereskedelmi iskola, leánygymnasiumi jellegű felsőbb leányiskola. Ezeket óhajtanám én a gyakorlati tanárképzés eszközéül felhasználtatni, olyformán, hogy meghirdetendő országos pályázat útján egyetemi nyilvános rendes tanári címmel és jelleggel felruházott kiváló módszerűnek elismert szaktanárok neveztetnek ki minden egyes szakra, az illetékes körök meghallgatása után, ki nem mint a túl idealis, de élő valódi viszonyok közé helyezett eszméket hirdetnek kinek nem csak minta gymnasiumba bejutott legkiválóbb tanulókkal, de egy moralis mindennapi „osztály”-lyal lenne dolga és a kinek alkalma lenne 3—4 év alatt az összes szakbeli tanárjelöltek hibáinak megfigyelésére, kipalléroztatására. Ami nagyon bevált a tanítóképzőkben, mért ne lehetne jó a tanárképzőkben. Az állam a kolozsvári felekezeti intézeteket úgyis segíve, igen nagy összegekkel ennek fejében úgyis több tanárt nevezhet ki, de úgy, hogy az illetékes felekezet ajánlatát a lehetőség szerint figyelembe veszi, így az ilyen szempontok is meg-

* Világért sem elméletet értek.

örizhetők. Erre a tanszékre bizonyára nem nevezne ki az állam gyermek-embereket, hanem, komoly, meglett korú gyakorló tanárokat, kik magasabb fizetési osztályuk és élvezett több korpótlékuk folytán az egyetemi tanárok fizetésével nem sokkal kapnak amúgy sem kevesebbet, úgy, hogy erre a célra, a különbözet pótlására, 30–34 ezer korona maximális összeg elegendő, mi a jelenlegi „tanárképző megszüntetésével csaknem megtakarítható. Budapesten még több állami hely áll rendelkezésre, a jelenlegi mintagymsnasium megszüntetésével még nagyobb összeg szabadul fel. A jelöltek elméleti kiképzése így nem szenved absolute esorbát, mert, ha a tanár a „tanárképzői gyakorlatok“-at elméleti kiképzésre fordította, ott csak az önállóan dolgozásra jelentkező 5–6 jelölt tanult és az ilyenmü buvárkodásról való beszámolásra annak megbeszélésére semesterenként 5–6 óra elegendő és erre az illető ny. r. tanár mindig szakíthat időt.

En nem óhajtom, hogy ez az intézkedés a „gyakorlati évet“ eltörölje, mert az ilyen módon előkészített jelölt csak hasznát veszi, ha az első nem egészen önálló esztendőben legalább előveszi egy-egy kiváló nevelés-tudomány-író elméletét, hogy abból mintegy erőt, buzdítást merítsen.

A gyakorlati tanárképzés ügye tehát így volna szerény véleményem szerint legszerencsésebben megoldható, ha Budapesten és Kolozsvaron megfelelő számú középiskola hozatnék az egyetemmel oly kapcsolatba, mint a milyen van a tanítóképzőintézetek és a mellettük fennálló gyakorló iskola között *olyan szellemben*, mint azt kifejtteni bátorkodtam. A gyakorló iskolának áldásos hatása már most is nagy mértékben tapasztalható, mivel a tanítóképző-intézet végzett, s ott gyakorlati ismereteket is szerzett tanítók sokkal módszeresebben, több általános sikerrel tanítanak, mint a régebbiek, a kik esupán elméleti kiképzésben részesültek.

Bihari.

A középiskolai vallástanítás ügyében kiküldött bizottság figyelmébe.

A Főtiszteletű s Méltóságos egyházkerületi tavaszi közgyűlés 98. sz. határozatában mielőtt elfogadta volna a középiskolai vallástanítás ügyében a kiküldött bizottság javaslatát, megbízott néhány középiskolai vallástanító lelkészt Nt. Sulyok István esperes ur indítványára, hogy ez ügyben az őszi kerületi gyűlésre adjon be véleményes jelentést.

A véleményét a múlt kerületi gyűléshez beterveztett bizottság, melynek tagjai Nt. Dr. Erdős József és Nagy Gyula urak voltak, a gymnasiumnál kevesebb évfolyammal bíró középfokú tanintézetek számára más tantervet ajánl, mint a gymnasiumok és reáliskolák számára. Az eltérés a kettő között különösen abban tűnik ki, hogy míg a polgári és felsőbb leányiskolák számára a II-ik osztályban ker. egyháztörténetet, addig a gymnasiumban a kijelentés történetét ajánlja a bizottság tananyagúl, úgy, amiként az most is gyakorlatban van.

Szerény véleményem szerint helyesebb a középfokú tanintézetek számára kijelölt tanterv, a menyiben itt már a II-ik osztályban Egyháztörténet van felvéve. Nagy szükség van erre, hogy ez a középiskola alsóbb osztályaiban taníttassék, mert a

középiskolai tanulóknak fele a négy alsó osztály elvégzése után vagy kimarad, vagy kenyérpálya után néz. S miután sem az elemi iskola IV-ik osztályában, sem a középiskola négy alsó osztályában az illető soha nem hallott semmit a keresztyén egyház s közelebről a magyar protestáns egyház történetéről, bármily vallásos legyen is az illető, az egyháztörténet némi ismerete nélkül erős protestáns nem lehet.

En részemről tehát szükségesnek látom, hogy a gymnasium vallástani tantervébe is a négy alsó osztály valamelyikében az Egyháztörténet tanítása beillesztessék. Elég baj az, hogy az elemi iskola negyedik osztályában is legalább egy kis rövid protestáns egyháztörténetet nem tanítatják. Gyermekeink nagyobb része az elemi negyedik osztálynál tovább nem igen jut s a kálvinista gyermek egész életébe nem tanult egyebet a vallásból mint a zsidók történetét.

Különben erre majd alkalmilag a népiskolai tankönyvek revideálása érdekében irandó cikkem keretében kitérek.

Most pedig teljes tisztelettel kérem az egyházkerületi gyűlés 98. sz. határozata értelmében kiküldött bizottságot, sziveskedjék figyelembe venni nekem is, mint középiskolai vallástanítónak azon szerény óhajomat, hogy a gymnasium valamelyik alsó osztályában a keresztyén egyház történetét bevenni, s a kerületi tanügyi bizottság figyelmébe ajánlani méltóztassanak.

Belényes, 1904. szept. 1-én

Bottyán Pál,

ev. ref. lelkész
gymnasiumi, póig. leányiskolai és
all. elemi iskolai vallástanító.

KÖZÉLETÜNK.

Gondolatok az egyházkerületi jegyzőkönyv felett.*

A megjelent könyveket rendszeren meg szokták bírálni. Ezenkint megjelenő jegyzőkönyveinkkel ezt senki sem teszi, és ez természetes is; hiszen azok kötelező határozatokat tartalmaznak egyes egyházmegyékre vagy kerületre nézve, melyeket tiszteletben kell tartanunk és tartunk is. E sorokban én sem bírálatot akarok gyakorolni, hanem mint a cím jelzi, esupán azon subjectív gondolatokat vetem papírra, melyeket a jegyzőkönyv egyik vagy másik pontja bennem fakaszt. Ilyenek fakasztására pedig egy jegyzőkönyv igen alkalmas. Ezt szándékozom én tehát tenni a legközelebbi kerületi jegyzőkönyvvel: esetleg ha munkám nem lesz kivetni való, az ezután megjelenő jegyzőkönyvekkel is.

Elsőben is élvezettel olvashatjuk a püspöki megnyitót. Ez igen szépen megemlékezik egyházi életünk minden újabb mozgalmáról s az ezeket éltető eszmékről. Megemlíti a megnyitó p. o. azt a panaszt, mely ujabbán sokak pennáján megnyilatkozott, hogy

* Ezek a „gondolatok“ itt-ott kényes kérdéseket érintenek: helyt-helyt tulzanak is: de mert elvem az, hogy az efféle hangokat erőszakosan elhallgattatni nem tanácsos, kiadtam e „gondolatokat“ s én esetleg az ellenérveknek is szivesen helytadok. Szerk.

az új zsinat általában egyházi fórumaink „csak a törvényszakaszok nyugtató sorozatát állítja majd össze melyet nem leng át az evangélium szelleme.” Nekem ide vonatkozó aggodalmait agg püspökünk megnyugtató szavai el nem oszlalták; sőt a jegyzőkönyvnek is sok csupán formalitáson alapuló pontjai megerősítik. De egyelőre ez is haladás, hogy már kezdenek felelősen felsőbb fórumaink is. Vajha mielőbb nagyobb haladást is észlelhetnénk. Hogy lenne az egyház ismét nem csupán az adófizetők közössége, hanem a hívők közössége is. Vajha az új törvényből új hitélet fakadna az egyházban! Vajha az új törvényeket igazi krisztusi lélek hatná át. Vajha nem az aggságoskodók, hanem a püspöki megnyitójó reményei teljesednének be!

A megnyitójó igen tartózkodóan nyilatkozik a liturgia egységesítéséről. Ovatosságra int, azon az alapon, hogy mostani liturgiánk mögött három százados múlt áll. Hát ez mind szép igazság: de én azért tartózkodó, sőt aggódo álláspontot nem osztom. Igaz, hogy liturgiánknak nagy multja van; de vajjon ez elég-e arra nézve hogy attól ne igen tágítsunk. Hiszen a rossz intézmények is fejnállanak néha évszázadokig. Avagy a jobbágyság eltörlése helytelen volt-e azért, mert annak is százados multja volt? Távrolról sem. Avagy a rendszertelenséget tovább törjünk-e csupán azért mert százados multja van? Nem! Az ország minden vidékén fel-fel hangzó szöveg ma fennen követelik az egységes liturgiát. Sőt — nézetem szerint nincs mit félni némi újítástól sem. Minden fejlődik és halad. Fejlődnek, mások az igények az egyházban is. Éppen a reformáció a haladás jegyében született, s nekem úgy tetszik, hogy „ebben a jelben” fog győzni is! „Ecclesia semper reformari debet!” Haladnunk kell nekünk is a korrall, mert a kor senkire sem várakozik.

Érinti a megnyitójó a gymnasium fejlesztése ügyét is. Ez is igen szükséges dolog. De ennek a fejlesztésnek olyanak kellene lenni, hogy a szegény ifjak ne lennének kizárva az ősi kollégiumból. Ne feledjék soha az intézők, hogy a kollégium homlokzatán ez áll: „az eklézsiák . . . adakozásából épült.” A modernismus jellegéje alatt nem helyes mind inkább kizárni a szegény ifjakat. A világ Megváltója is jászol bősében született. S ha a szegényeket mindinkább kiszorítjuk, ki tudja, hány Bod Pétert zárunk ki? A kollégiumnak ma is sok egyház fizet: de ha egy szegény hívőnk beviszi gyermekét bizony már 180 k-ás helyre is nehezen tehet szert. Hirlik a bentlakás modernné tétele is. Ott lehet bizony az is, ha méreg drága lessz. Majd úgy lesziünk ezzel is mint az új konviktussal, melyet megnyitkor egy humoros tanár úgy hasonlított össze a régivel, hogy ezelőtt ingyen éheztek, most pedig pénzért éheznek. — Az egyházak jogos igényeit teljesen figyelmen kívül hagyni hálátlanság lenne.

Egy pont szerint a zsinati költséggel a felemelt államsegélyből fedeztetnek. Ez eddigi jó dolog az egyházakra nézve. De talán az a költség nem kerül 40,000 k-ba. Nézetünk szerint ez összegből az egyházmegyét is részesíteni kellene, s mint tudjuk ez irányban mozgalom is indult meg. E mozgalmat az egyházmegyék figyelmébe ajánljuk. Részesedjenek ebből az egyházmegyék is s csak a fennmaradó összeg maradjon zsinati célokra. Vagy ha a közigazgatási alap felemeltetik, miért kell mégis a szegény egyházaknak továbbra is fizetni a közigazgatási járú-

lékot? Egy rókáról két bőr mire való? E visszás állapot mielőbbi megszüntetése kívánatos. Bármennyire szívünkön viseljük is a kollegium anyagi ügyeit, az adótker enyhítését célzó első segélynek kollegiumi célra való egyszerű lefoglalását helyeselni nem tudjuk. Ilyenformán a későbbi segélyek is elfoglalhatók. Ilyen lesznek az én gondolataim. Talán nem célszerűtlen az ilyen vizsgálódás. Isten segedelmével ezeket folytatni fogjuk. T.

KÜLFÖLD.

Francia egyházi szemle.

A franciaországi különféle felekezetek közt élénk viták folynak. Állandó az eszmék forrongása, a mi nagy átalakulások előjele szokott lenni. A katolikusoknak védekezni kell a protestánsok erőteljes támadásai ellen, de a protestánsoknak is elég dolgot ad a szabad gondolkozók és az atheisták elleni védekezés. A mely felekezet a vitában alól marad, vagy pedig sorai feltűnően ritkulnak, mindenkit könnyen gyanúsít, s igaztalan támadásaival az ellenség táborába kergeti még azokat is, kik előbb rendíthetetlen hívei voltak az illető felekezetnek. Jó példa erre a dijoni püspök, Nordez esete. Ráfogták, hogy szabadkőműves. Ugy beszélnek, hogy a vád abból indult ki, hogy egy olyan utcában fordult meg többször, melyben a szabadkőművesek össze szoktak gyűlni. Ellenségei kihasználta ellene a vádat, minek eredménye lett, hogy 58 seminárista vonakodott a püspöktől fogadni a felszentelést. A püspök pedig a fegyelmet biztosítani akarván, elbocsátotta őket. Menynyi keserűség származik az ilyen esetekből, s mily különféle megítélésben részesül az ilyen eljárás a papság soraiban is!

A protestánsoknak igen erős ellenfeleik a szabad gondolkozók, a kik a tudomány fegyverével küzdenek. Ugy látszik, hogy a francia szabad gondolkozók veszedelmesebbek más országok szabad gondolkozóinál, mert míg utóbbiak legalább Isten létezését elismerik, addig a francia szabad gondolkozók az atheismus felé hajlanak. Egyik papi gyűlés a szabad gondolkozók elleni védekezésről tanácskozáskor, kimondta, hogy a szabad gondolkozás nemcsak tan, hanem módszer is. Módszere a racionalismussal vegyül, tanai pedig azonosak az atheista materialismussal, pedig sem a művészet sem az erkölestán nem helyettesítheti a vallást.

Nagy érdeklődést kelettt Loisy abbé: Az evangélium és az egyház c. munkája. Azt vitatja ebben Loisy, hogy az evangéliumokban nagyítás van, s nem az igazi krisztusi tanok visszhangjai az evangéliumok, nem marad tehát egyéb az evangéliumból, mint Krisztus szavainak szükségképen meggyengített visszhangja. Szerinte tehát az evangéliumok nem pontosak.

Leginkább kijut a támadásokból a papság intézményének. Nyíltan hirdetik, hogy a francia katolikus egyházat függetleníteni kell külső egyházfőtől. Némrégén Heulhard nevű laikus irt „Tu es Petrus” címen egy nagy hatású mélyreható tanulmányt, melyben sikerrel bizonyította be, hogy Péter római pápasága a történelem kritikája előtt meg nem állhat, holott a pápaság 19. százados intézményének ez képezi alapját. A katolikus Franciaország hangulata különben papságellenes, amit bizonyít a vatikáni fran-

cia követ visszahívása is. A francia nemzet közhangulatából folyt ez a fontos esemény, ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a francia képviselőház a vatikáni követ visszahívását 477 szavazattal 95 ellen jóváhagyta. A miniszterelnök ez alkalommal mondott beszédében meg is mondta ezen lépés igazi okát: „A kormány a pápaság beavatkozását Franciaország internacionális ügyeibe nem tűri és mi a pápa világi hatalmáról szóló agyrémmel már 30. évvel ez előtt végeztünk.”

Ez a pápaság súlyedésének igazi oka, ha a pápaság tisztán szellemi intézmény volna, nagyobb hatalmat képviselne, mint így és ilyen megaláztatások nem érnék.

Vannak, kik azt is mondják, hogy a pápának a péterfillérek elvesztése fáj legjobban, mert Franciaország az összes országok közt legtöbbet szállított a Vatikánba ezen címen.

A támadás, ha nem a katolicizmus ellen irányul is, önkéntelenül átesap a katolikus dogmák támadásába. A klérikális párt 1873-ban keresztül erőszakolt egy törvényt, mely az 1870/1. évi nagy nemzeti szerencsétlenséget Isten igazságos büntetésének tartván, Franciaországot Krisztus szent szívének szentelte. Most elő állott egy párt, mely erősen követeli eme törvény eltörlését.

Mindenki meg van győződve, hogy a vatikáni követ visszahívása és a konkordátum felmondásának lehetősége siettetni fogja az állam és egyház elválasztásának keresztülvitelét. De viszont arról is megvannak győződve, hogy ha a kormány gyorsan vissza nem hívta volna vatikáni követét, hat-hét hónap múlva nem tett volna szert oly többségre a képviselő házban, mely a Vatikánnal való szakítást tudomásul vegye.

Vannak, kik a protestánsok ellen komoly érvek hiányában minden meg nem engedhető rágalmozó eszközökhöz folyamodnak. Katolikus papok terjesztenek hamis vádakkal teljes röpíratokat a nép között. A Protestáns katechizmus c. röpírat, ha szomorúsággal, nem töhene el bennünket az a körülmény, hogy ezt el is hiszik némelyek, nevetésre ösztönözhetne bennünket. Ime mutatványul egy párbeszéd: Szegény protestáns, ki teremtett téged és ki helyezett ebbe a világba? Felelet: Luther teremtett, hogy protestáljak Isten egyháza ellen és így nyerjem el az örök életet. Ki a protestáns? Protestáns az, aki megkereszteltetett, mert ennek kevés jelentősége van, hisz mindent, a mit akar és ami neki tetszik. Mi a protestáns ismertető jele? A keresztől való irtózás, a szent szűz gyűlölete, a pápa és a szentek gyűlölete, a purgatoriumszegény halottainak elfeledése. Mikor kell nyilvánítani ezt az irtózatot és gyűlöletet: Reggel felkelve, este lefekve, beszélgetések közben, s minden fontosabb esemény kezdetén és végén. Elég ez arra, hogy protestáns legyen valaki? Igen sokan nem tesznek egyebet és mégis tökéletes protestánsok.

Ilyen rágalmozásokkal csak az a fél szokott elő állani, amelyik a tisztességes fegyvereket nem tartja elegendőknek a maga igazainak védelmére.

A francia katolikusokat az utóbbi időkben ért sok esapás nagy változást idézett elő a katolikus papság gondolkozásában. Még nem régen erősen támadó jellegű volt a papság mindennemű ténykedése, és most kétségbeesetten kapkodnak minden védelmi eszköz után. Még ez előtt félévvel is ugyancsak fe-

nyegette a kormányt a katolikus papság, de már látván, hogy az egész francia közvélemény ellen fordul és a kormány erőlyes eljárását helyesli, más hangon kezd beszélni, hátha így többet elér. Ezelőtt mint mindenütt, úgy Franciaországban is a vallásszabadság megszorítása mellett kardoskodott a katolikus papság, s elvesztett területének visszahódítására a hugenotta üldözés korszakának felelevenítését szívesen látta volna.

S most mégis mi történt! Vége a tradíciónak, az idők változtak, új jelszavak váltak szükségessé: a francia katolikus papság egyszerre liberális lett, s a vallásszabadságot mindenki számára követeli. Nemcsak a protestánsoknak hajlandók már vallásszabadságot adni, hanem még a zsidóknak, sőt a félig-meddig atheista szabad gondolkozóknak is.

Bizonyára nem természetes állapot, ha a katolikus papság ennyire liberális gondolkozású! A nancyi püspök nagy hangon hirdeti, hogy ő minden vallási kényszert elítéli. A protestánsok azonban rámutatnak arra a tényre, hogy a liberálisok jellegéje alatt tulajdonképpen a maguk védelméről akarnak gondoskodni. Rámutatnak arra a tényre, hogy a katolikus egyházban a körülmények szerint éelszerű változásnak tudják alá vetni a különben „esalhatatlan” nézeteket. Ugyanaz a katolikus egyház, mely a Szent Bertalan éjjet rendezte, s a mely XIV. Lajost a nántesi edictum visszavonására bírta, most elítéli az üldözést, sőt a nántesi edictum visszavonását is igazságtalan eljárásnak minősíti. De nem csak a francia katolikus papság beszél így, hanem eléggé szokatlanul még X. Pius pápa is megtagadva önmagát, nem rég mondta a francia állapotokról: „Sajnáljuk és nem helyeseljük a szabadság eszméjével ellenkező szigorúságot, ami ellenkezik az ország törvényeivel, a katolikus egyház jogaival, sőt a civilizatio törvényeivel is, mely megtiltja, hogy békés polgárok sujtassanak.” A pápa eme szavaira mondják a protestánsok, hogy a katolikus egyház jogainak emlegetése régi frazis, új azonban az emberi jogok emlegetése. Hiszen a hugenották is az ország békés és hasznos polgárai voltak, s XIV. Lajos mégis megfosztotta őket jogaiktól. Így változnak az idők, sőt az igazságok is a „esalhatatlan” egyházban, mert ime Franciaországban az üldözést elítéli a katolikus papság, de elítéli maga a szent kollégium, sőt a pápa is. Lejárt a VII. Gergely kora, nem kell már Canossába menni, mert a pápa maga megy oda — moadják erre a protestánsok.

A francia katolikusok a köztársasági kormányt tartják minden baj forrásának, ezért támadják és gunyolják. Egy klérikális lap azt mondja, hogy a köztársaságiak azért oly erősek, mert 3—4 különféle elemből állanak: zsidók, protestánsok és szabad kőművesekből, s végül ezzel a sentimentális kijelentéssel végzi: „Mi vagyunk idegenek Franciaországban, mivel még ellenségeinket sem ismerjük.”

A kormány minden intézkedéséből kitűnik, hogy a felekezetek érdekeivel egyáltalában nem törődik. Ezt bizonyítja az a törvényjavaslat, mely a papokat is kötelezi katonai szolgálatra, csak a fegyvergyakorlatok alól menti fel őket, de háboru esetén, vagy mozgósítás alkalmával a harcolók közé való beosztásukat megengedi. A papnövendékek két évi szolgálati idejüket 18—20. éves korukig tölthetik le.

Az állam és egyház elválasztásának bekövetkezését bizonyosra vévén, a protestánsok folytatják

az előkészületeket. A szabad egyházak papi értekezlete azt mondja, hogy függetlenségüket meg kell őrizni, erre pedig anyagi erő szükséges. Ujabban felmerült egy eszme: a protestáns felekezetek tömörülésének eszméje. Egyesülni kell, hogy külön-külön el ne bukjanak. Abban nem látnak nagy veszedelemet, hogy az állam az egyháztól elválasztatik, mert éppen a szabad egyházak példája bizonyítja, hogy az államtól elválasztva is fenállhat az egyház: jelenleg 85.000 francia protestáns nincs az állammal semmiféle összeköttetésben, tőle semmi segílyt nem kap, tehát annak segítsége nélkül is fen tudják magukat tartani.

Abban mindenki egyetért, hogy a protestáns felekezeteknek tömörülni kell, de arra nézve, hogy ez miféle alakban történjék, a legkülönbözőbb tervek merülnek fel. Némelyek ajánlják egy központi pénztár felállítását, mely minden bevételt kezelne, s minden egyházközség összes sükségletét fedezné. Ez építetne templomokat, fizetné a papokat, de a választás joga továbbra is az egyházközségeket illetné. Azt mondják, hogy így lehet megvalósítani a szellemi és anyagi ügyek teljesen elválasztását. Az egyházi adót az állami adó arányában kellene kivetni, s a ki az adó fizetést elhanyagolja, azt ki kell zárni az egyházból.

Eme kalandos terven kívül komoly irányu vita folyik arról, hogy a különböző felekezetek tömörülése unió, vagy pedig foederáció alapján eszközöltessék-e. Az uniót kivihetetlennek tartják legtöbben, s valószínű, hogy csak foederációban fognak véglegesen megállapodni, mert nagyon helyesen jegyzik meg a foederáció hívei, hogy meg kell csinálni először a foederációt, s ha az meglesz, célszerű lesz az unióra való törekvés.

Vannak azonban, kik azt mondják, hogy az állam és az egyház elválasztása után a foederációnak semmi haszna sem lesz, mert az állam egy felekezetet sem ismer el. Ezeknek a tévedése azonban világos, mert mint némelyek mondják, az állam és az egyházak közt való érintkezés az elválasztás után még élénkebb lesz. A kormánnyal mindig érintkezni kell, hogy védelmezhessek egyházaik anyagi és szellemi ügyeit szabadságuk megtartását. Épületek emelése, központi pénztár létesítése, gyűjtések eszközzése stb. az állammal való érintkezés útján eszközölhetők. A foederáció folytán az egyházak mint egyesületek fognak szerepelni, jogaik is ugyanazok lesznek, mint a milvennel bármely egyesület bir. Az állam csak azt fogja tekinteni, hogy a foederáció révén a polgárok egy tekintélyes csoportja követel bizonyos jogokat, s bármit kérnek az államtól, annál inkább meghallgatja őket, minél több polgár tartozik a foederációhoz.

Minden felekezet meg lesz bénítva szabad mozgásában az elválasztás után. A bizottság, mely az elválasztás módzatait tárgyalja elfogadott egy törvénycikket, mely büntetést szab ki arra, a ki kényszeríteni akar valakit, hogy egyházi célokra adózzék, vagy pedig egy vallásos ünnepet megtartson, továbbá büntetéssel sújtja azokat a papokat, kik a szószékből támadják a kormányformát, vagy a törvény iránt való engedetlenségre ösztönöznek valakit és gyalázzák a közhivatalnokokat. A vallásos egyesületek felelősök az ellenök kimondott ítélettel szemben, és az állam megszüntetheti az olyan egyházközségeket, melyekben a törvény ellen vétének.

Mindezen intézkedésekkel szemben, melyek az

egyházak fenmaradását nagyon megnehezítik, egyetlen intézkedés van, mely a híveknek némi oltalmul szolgál: a törvény sújtja azt, a ki bármelyik hívőt vallásának szabad gyakorlásában megakadályoz.

Az elválasztás után az egyházi sükségletek fedezése a hívek nagy megterhelésével fog járni legtöbb helyen. Így pl. a Páris környékén levő 37 paróchia az államtól eddig 170.000 frank évi segílyt kapott, s az egyes gyülekezetek a hozzájuk intézett kérdésre válaszolva csak 50.000 frank fedezését helyezték kilátásba. Családonként 25—30 frank adót kellene fizetniök, hogy 200.000 frankot összehozzanak.

A francia protestánsok között sok oldalú tevékenység mutatkozik. Vannak mégis, a kik agóniáról panaszkodnak. Egy röpiratban írta nem rég egyik protestáns: „Ma az egyház nem ad egyéb jelt magáról, mint hogy keresztel, házasságot megáld és temet, de sok papra nézve a keresztelés és a házasság megáldása is csak formáság, mely semmiféle kötelezettséget nem jelent.” Az egyházi élet felelevenítésére ajánlja, hogy jobban kell nevelni az ifjúságot, szent történetek, felolvasások, bibliai fejtegetések, szentítő gyűlések által kell a vallásos életre irányítani a figyelmet, s a nőket a diakonissza intézmény számára meg kell nyerni.

Legnehezebb küzdeni az atheizmus és vallási közöny ellen. Az atheizmus a tudomány fegyverével küzd, mi arra indítja a protestánsokat, hogy ők is a tudomány fegyverével védekezzenek. Alig van valamely felfedezés, mit fel ne használnának álláspontjuk igazolására. Így pl. nem mint tudósok, hanem mint keresztények foglalkoznak a titokzatos rádium kérdéssel. Komoly jelenség bizonyára, hogy még szabadgondolkodó és vallás ellenes irányu lapok is öntudatlanul nyilatkoznak a pozitív vallások jogsultsága mellett. Egyik lap szerint a rádium „titokzatos test, mely kivonja magát a fizikai világ törvényei alól.” Ime, mily világos bizonyíték a mellett, hogy a tudományban is vannak mistériumok! mondják a protestáns lapok. Ha a tudományokban is vannak mistériumok, miért ne volnának a lélektanban, a filozófiában, s a vallásban is? Egy másik szabadgondolkodó lap mondja: „Az éther rezgésének misztikus világa napról napra ismertebb lesz előttünk. Különös azonban, hogy a misztériumok oly mértékben gyarapodnak, a mily mértékben gyarapodik maga a tudomány. Az x sugarak után jönnek az n sugarak, melyek valószínűleg az összes többiekkel tul szárnyalják.” Egy másik lap ezt mondja: „De hát az anyag csak felhalmozott erő volna? Az erő eszméje mindenütt jelen van a fizikában, s vele együtt a kezdő ok ismerete kezdődik, s ez visszavezet Istenre az okok végokára. Ha a hit által megértjük, hogy a vitágot Isten szava teremtette, a tudomány meg arra a gondolatra vezet, hogy az anyag atomja ennek az egyetemes erőnek, ennek a szellemnek egy kis része, a ki a világ kezdetén teremtett mindent.”

Az evangelizációt a francia katolikusok rossz szemmel nézik, mert az evangelizáció sikerei bántják őket. Kezdi tehát vádakkal illetni, s azt mondják, hogy a vallási concurrentia, bármennyire üszteljük is, helytelen eljárásra vezet, mert egy olyan tekintélyes nagy keresztény egyház ellen intéz támadást, a melynek kebelében volt maga a protestáns egyház is a XVI. századig. Erre azzal felelnek a protestánsok, hogy az evangelizáció nem akarja elválasztani a katolikus egyháztól azokat, akik annak az egyház-

nak a kebelében tudják imádni Krisztust, de az evangélizációnak megvan az a jogosultsága, hogy a tévedéseket és babonákat kimutassa, s az evangéliomot a maga tisztaságában és valódi értelmében ismertesse meg. Az ilyen evangélizáció nem támadó jellegű. Ha pedig valaki szigorú önvizsgálat után a katolikus egyházzal szakít, meggyőződését tisztelnünk kell s nem szabad őket renegátoknak nevezni. Mert vajjon renegátok voltak e Péter és Pál apostol, vagy az első pünköszt keresztyénei! S vajjon renegátok voltak-e a hugenották XVI. századi ősei?

A központi evangélizáló társaság egyik gyűlésén konstatálták, hogy az atheismus és más veszedelmes tanok mellett legnagyobb ellensége az evangélizációnak a közönyösség. Szerenese azonban, hogy sok helyen ragaszkodnak az evangélizációhoz, s jól jegyezték meg ugyanezen gyűlésen, hogy a vallásos összejöveteleket állandóan látogatók kitartása több esetben nagyobb értékkel bír, mint a protestáns egyház kötelékébe való tartozás. Ama nagy bomlás hatása alatt mely az egyházi élet terén az új viszonyok megteremtésével széttepi a felekezetek eddigi kötelékeit, a protestánsok kebelében is állandó forrongás van. Akadnak olyanok, a kik a protestáns egyházakkal fenálló kötelékeket is szétszakítják. Konstatálták ugyancsak a központi evangélizáló társaság gyűlésén, hogy a régi legnagyobb egyházközségek híveinek száma aggasztó módon apad. Nem a katolikus egyház hódításai révén veszítenek, hanem a vallási közöny miatt apad számuk. Az evangélizáció munkáját meg az a körülmény nehezíti, hogy az evangélizáció számára kínálkozó helyek nagy területen vannak szétszórva. A modern találmányok azonban ezen is segítenek, legalább egyik evangélizáló pap „az automobil is az evangélizáció szolgálatába szegődött”, Páris környékét automobilon járta be. Egy-egy körútja alkalmával így ért rá sok összejövetel tartására, szentkönyvek eladására stb.

Jellemző, hogy az evangélizáció munkásai az atheisták és közönyösök gúnyjának is ki vannak téve. Legalább erre vall az evangélizáló társaság gyűlésén tett ama kijelentés, hogy gúnyolók akadnak ugyan, de kevesen.

Az evangélizáció számára külön tanfolyamon képezik ki az evangélistákat. Marseilleban alapítottak e célra egy tanfolyamot 1886-ban, de utóbb Montpellierbe helyezték át. Azok közül, kiket ezen tanfolyamon képeztek ki, nem áll mindenik az evangélizáció szolgálatában, vannak, akik tanulmányaikat tovább folytatván, papokká lettek.

Egy papi értekezleten rendszeres tanácskozás tárgyává tették azt a feladatot, melyet a nők az egyházban be kell töltenie. Vannak a nőknek, mint mondták, különös lelki adományaik, melyek őket a jótékony és könyörület munkáira rendelték. Az egyháznak fel kell használni ezt a lelki adományt napjainkban is, mert a keresztyénség első századaiban is kivették részüket a nők az egyház munkájából.

A francia biblia-társaság 1903-ban szétosztott 24,680 szentírást, melyek közt 5358 egész biblia, 10,361 új testamentom, 8961 pedig evangéliomi részlet volt, évi kiadása 49,409 frank volt. A francia reformátusok az angol és külföldi bibliatársaság 100 éves emlékűnépélye alkalmával egy szép emlékermet nyújtottak át a társaságnak, a biblia százados alapjára pedig 2784 frankot gyűjtöttek.

A kongregációktól mindennemű oktatást el akarnak venni. Nem szabad azoknak szabadságot adni, a kik a szabadság ellenségei, s nem szabad a közjog oltalma alá helyezni azokat, kik a közjogon kívül állanak, mondják a franciák. A kongregatiós iskolák bezárását keresztülviszik, dacára annak, hogy a francia állam nagy áldozatot kénytelen hozni emez iskolák pótlására. Kiszámították, hogy csupán az új iskolák építése 64 millió frankba fog kerülni, az új tanítói állások szervezésére pedig évi 6 és fél millió frank szükséges.

Az alkoholismus pusztításairól, melyet nemzeti szerencsétlenségnek tartanak, napról-napra hoznak elő megdöbbentő adatokat. Kimutatják, hogy az alkohol fogyasztás Franciaországban állandóan emelkedik. Még 1830-ban minden 18 lakosra 1 liter alkohol fogyasztás esett, de már 1898-ban ugyanannyi lakosra 5 liter jutott, s 1881. óta 100,000 új koresmát nyitottak meg Legborzasztóbb az abszinth romboló hatása. Ezt nevezik francia mérégnek, melyből Franciaországban a múlt évben 22 millió literet fogyasztottak. Ezenként körülbelül egy hadtest létszámaival egyenlő az alkoholismus áldozatainak a száma. A munkások által elfogyasztott alkohol értékével pedig 10 év alatt meg lehetne venni Franciaország összes bányáit. Azonban az alkoholismus elleni küzdelem már ez idő szerint is meghozta a maga áldásos gyümölcseit, mit a következő adatok bizonyítanak: Egy lakosra jutott 1898-ban 5.08 liter alkohol, 1899-ben 4.81, 1900-ban (a kiállítás miatt) 4.88, 1901-ben 3.81, 1902-ben 3.59 liter. Havreban egy millió literrel apadt az alkohol fogyasztás, a mi 470 koresma bezárását vonta maga után. Ezek az adatok világosan bizonyítják, hogy az alkoholismus elleni kitartó küzdelem nálunk is meghozná a maga áldásos következményeit, de még nálunk a mozgalom a kezdetén van.

A pornográfia elleni küzdelem sikeresen folyik, mert úgy az erkölestelen iratok, mint bármely erkölestelen ábrázolás, vagy színielőadás ellen a hatóságok is a társadalommal vállvetve küzdenek. A Fehérkereszt ligája egyik városban egy erkölestelen irányú színielőadás ellen tiltakozott és a polgármester betiltotta az előadást. A lakosság legnagyobb része helyeselte ezt az intézkedést, csak a materialisták egyik lapja mondta erről az esetről: „A vallás és szolgálói, a plebánosok, lelkipásztorok, dervisek, rabbik, vagy metropoliták akadályai a szabadságnak s az ember társadalmi és szellemi emancipációjának.” A Fehér kereszt ligájának feladata minden köz és magán-erkölestelenség elleni küzdelem. A belépő tagok által aláírt nyilatkozatban benne vannak a következők: „El vagyok határozva, hogy tartózkodom mindentől, a mi a tisztasággal ellenkezik s minden erőmhöz képest küzdök mindenféle erkölestelenség ellen és munkálkodom az ifjuság és a család erkölcsének reformálásán.”

A nemzet pusztulása felett sokat töprengenek. Megállapították, hogy a katonaság közt is nagyobb a halandóság Franciaországban, mint más államokban. Az egy évnél hosszabb ideig szolgáló katonák közt 4.71%, az egy évnél kevesebbet szolgálók közt 6.81% a halandóság, a mi a német katonák közt mutatkozó halandóságot 130%-al felülmulja. A francia hadsereg béke létszáma körülbelül 50,000 emberrel kevesebb, mint a német hadsereg létszáma. mégis 40,000 emberrel több katona halt meg az utolsó

20 év alatt mint Németországban. Csak az öngyilkosságok száma kisebb, mint a németeknél, 90%-al. Tifuszban 300%-al több katona halt meg, mint a németeknél.

S mind ennek mi az oka? Bevallják önmaguk: az, hogy a lakosság lassú szaporodása miatt nem válogathatják meg a katonákat, gyengébb szervezeteik a katonák, s így ellenálló képességük sem megfelelő.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság“ elnökségének nagybecsű figyelmébe. Tudva van, hogy ez a „Társaság“ szokásos vándorgyűlését ebben az esztendőben Ujvidéken, szeptember hó 14-ik és 15-ik napjain fogja megtartani. Nohát ez a terminus ezúttal nem a legszerencsésebben van megválasztva. A Tiszántúli egyházkerületben ugyanis ugyanezen napokon tartatnak a lelkesítő vizsgálatok is, — a honnan előrelátható, hogy az „Irodalmi Társaság“ ez idei vándorgyűlésén Debrecenből vajmi kevesen vehetnek részt. Éppen azok fognak elmaradni, a kikre a „Társaság“ leginkább számíthatna. Miután pedig a tényállás az, hogy a Tiszántúli egyházkerület a maga terminusát időrendileg előbb állapította meg és tette közzé, mint az „Irodalmi Társaság“, az lett volna a helyes, ha ez utóbbi erre tekintettel lett volna. Ezen azonban most már túl vagyunk s csak arra kérjük az „Irodalmi Társaság“ érdemes elnökségét, hogy a jövőben a vándorgyűlés idejének végleges megállapítása és kihirdetése előtt méltóztassék magát az egyes egyházkerületekkel, illetve ezeknek elnökségeivel érintkezésbe tenni, s így az efféle terminus-összeütközéseknek lehetőleg elejét venni.

— **Válasz az „Érdekes kérdésekre.“** Budapest, 1904. szept. 5. Nagytiszteletű *Eröss Lajos* úrnak a „D. Pr. Lap“ szerkesztőjének Debrecen.* *Becses* lapjának 36. számában fel méltóztatik hívni, hogy egy részvényes kérdéseire válaszoljak. Ezt a következőkben sietve megteszem.

1. A „Magyar Szó“ Részvénytársaságnak van alapszabálya, melyet a Budapesti Kereskedelmi Törvényszék 1903. aug. 24-én erősített meg végleg.

2. Igazgatója én vagyok. Azért én, mert egy deficites vállalat vezetését és az ezzel járó felelősséget senki más nem vállalta volna. Bizonyíték erre felügyelőbizottságunk sorsa, melybe előbb kilenc jelentékeny nevű urat választottunk be, de a választás hírére a felügyelő bizottságnak tervbe vett két elnöke: Gróf Dégenfeld József és Gyurácz Ferencz urak azonnal lemondottak róla. Így, hogy a további visszautasításoknak elejét vegyük, új közgyűlést tartottunk, melyben három bizottsági tagot választottunk, köztük két olyant, akik a lapnál erősen van-

* Ugy gondoljuk, hogy legokosabb ezt a levelet *érdemleges* kommentár nélkül kiadni, noha talán a „Magyar Szó“-ban jobb helyen lett volna . . . ?? Szerk.

nak anyagilag érdekelve. Most azonban a közgyűlés, illetve a mérleg kiadása előtt újra kísérletet teszek, hogy megnyerjem a protestáns egyházak előkelőségeit a felügyelő bizottsági tagságra. Teszem ezt azért, hogy módot nyújtsak az urak szigorú megvizsgálása alapján, — joguk van a lap vezetésénél mindent megvizsgálni, kikutatni, megállapítani, — nemcsak a Keresk. Törvényszék által, de a prot. egyházak vezető férfiai által is igazoltatni a Részvénytársaság ügyvitelét. Befolyt 800-nál több részvény értéke 10,000 forint felüli összegben. A mérleg, a felügyelő bizottság vizsgálata és a Keresk. Törvényszék meg fogják állapítani, hogy

a) ez összeget befizettem a „Magyar Szó“ Részvénytársaság pénztárába,

b) ezen felül, csak egy év alatt, az utolsó üzleti év alatt, mintegy 20,000 forintot fizettem külön rá a lap költségeire,

c) hogy a lap költségvetése a legolcsóbb minden budapesti napilap között s végül,

d) hogy én sem mint szerkesztő, sem mint igazgató semminémű fizetést nem huzok.

Sajnálom, hogy a magam anyagi ügyeiről ismét írnom kell, de mit tegyek? ha olyan oldalról, ahol a deficites állapotot jól ösmerhetik, mégis ilyen irányban tesznek föl úgynevezett „*érdekes kérdéseket*“ a lap anyagi ügyei felől, s ezzel azt a látszatot keltetik föl mintha a „Magyar Szó“-nál én, mint állítólag „*ügyes élelmes*“ ember anyagi hasznokat szerettem volna magamnak. Onvédelemből vagyok tehát kénytelen saját anyagi ügyeimről beszélni. Bocsásson meg nt. szerkesztő úr, hogy e kifejezésre „*ügyes, élelmes emberek*“ is reflektálok. Ha ez alatt azt érti, hogy esekély szellemi és anyagi erőmtől telhetőleg mindent megtettem, hogy a magyar protestantizmus hű szolgájának nevét magamnak kivívjam: akkor hagyján a nt. Szerkesztő úr megjegyzése. Ha azonban, mint fájdalom, vélnem kell, rossz értelemben méltóztatik e kifejezést használni, mintha ügyesen és élelmesen magamnak hasznot tudtam volna csinálni, ez esetben szavait tisztelettel visszaütöm. Mert éppen ellenkezője ez állításnak igaz. Mindennel a világon „*ügyes és élelmes*“ eredményeket érhettem volna el, csak éppen nem a protestáns ügyszolgálatában, ahol eleve örök szegénységre lett lapunk kárhóztatva s ahol ime — joggal mondhatom, — hogy politikai okokból, mert, amíg politikában egyek voltunk, addig jó protestáns ujság is voltunk az Önök szemében,* s azóta erkölcsi piszkálódásoknak, sőt anyagi szégyenletes piszkálódásoknak is vagyok kitéve. Jutalmamat azonban mindenkor hiven teljesített kötelességem öntudatában keresem. Ami pedig Báró Bánffy Dezső urat illeti, az ő ügyére csak annyit mondhatok, hogy mindig *bebizonyítottan igazat*

* Bocsánat! Tévedni méltóztatik és ezt a nagy tevedésért mégis csak helyre kell igazítanom! Én önnel „*politikailag egy*“ sohasem voltam. Én ugyanis, mióta közpályán mozgok, konzervatív érzelmeimnek megfelelőleg kivétel nélkül mindig az úgynevezett szabadelvű párthoz tartoztam. Akkor is, a mikor ön nem tartozott odá. Tehát világos, hogy akkor nem voltunk „*politikailag egy*“ s én mégis az ön lapját akkor igen sokra becsültem, noha egyes személyek ellen késhegyig vitt harcmódot nem helveseltem. Később változtak a viszonyok. Már több mint egy éve hogy kiléptem a szabadelvűpartból. Ön meg belépett oda. Tehát ma sem vagyunk „*politikailag egy*“. De hát más a politika és más az egyház! Ezt a kettőt nagy hiba összezavarani! Én egyházi téren ma is a régi vagyok. Itt politikai elválasztó mesgyéket nem ismerek. De hát vajjon az ön lapja a régi-e!? Erre tessék nem nekem, hanem önmagának feleletet adni s azután beszéljünk „*jutalomról*“! Szerk.

irtam róla, az üres szidalom, amit tőle kaptam. nem esőkkentheti a bebizonyított igazságok igazságát.

3. A mi részvénytársaságunk a budapesti, illetékes Törvényszéknél be van jegyezve, végérvényesen múlt év aug. 24-én.

4. A közgyűlés, amelyen az igazgatóság által előterjesztett és a felügyelő bizottság által megvizsgált számadás és mérleg megállapították a nyereség felosztására vonatkozó határozat meghozatják, a felmentvény ezekre vonatkozólag ugyan az igazgatóságnak, mint a felügyelő bizottságnak megadatik, vagy megtagadtatik: *még nem tartatott meg.* Oka ennek az, hogy a Részvénytársaság csak 1903. aug. 24-én lett végleg bejegyezve. En 1904. aug. 24-én akartam az évet lezárni s a fentemlített közgyűlést összehívni, erre ügyvédünket Dr. Révész Károly urat fel is szólítottam, ámbar ő hivatkozással a Budapesti keresk. Törvényszék által megerősített alapszabályokra, ezt a keresk. Törvény értelmében lehetetlennek mondotta ki 1904. december 31-dike előtt, amely időre van megállapítva az első üzleti év vége. Ennek dacára azonban, mint a „Magyar Szó“ból látni méltóztatik, sietve keresek a protestantismus előkelő férfiai közül ajánlkozókot a felügyelő bizottsági tagságra, ami ha sikerre vezet, azonnal közgyűlést hívok egybe, hogy az alapszabályokat megváltoztatva a legsürgősebben előterjeszthessem a megvizsgált és hiteles mérleget a legsürgősebben megtartandó közgyűlés elé.

Kérem az igazság érdekében e soraimat kiadni. Mély tisztelettel Dr. Pályi Ede.

— **Levél a szerkesztőhöz.** Nagytiszteletű Szerkesztő ur! Ön szives volt velem magán uton közölni azon levelet, a melyet a Magyar Szó felelős szerkesztője e lap múlt számában közzé tett kérdéseimre Önnek válasz gyanánt beküldött. Időközben volt alkalmam a „Magyar Szóban“ naponként megjelenő azon fehérvást is olvasni, melyben a szerkesztő a „Magyar Szó“ sürgős átadását kínálja és a magyar protestáns egyház vezérférfiait, valamint az egyházi és tanügyi lapok felelős szerkesztőit arra hívja fel, hogy a „Magyar Szó részvénytársaság“ felügyelőbizottsági tagságára vállalkozzanak.

A veiem közlött és dr. Pályi Ede ur által irt nyilatkozatra ez alkalommal reflektálni nem akarok, mert hiszen tekintve a kereskedelmi törvények félre nem magyarázható rendelkezéseit, arra azért mondani valóm volna. Majd reá kerül a sor ugy látom ezekre is.

Ezuttal csupán a „Magyar Szóban“ naponként megjelenő s fent jelzett felhívásra kívánok röviden egyet-mást megemlíteni.

Bármint álljanak is a lapnak finansiális ügyei, a kereskedelmi törvények szerint talán egészen más volna az eljárás, mint a minőt a „Magyar Szó“ felelős szerkesztője követelni akar. E tekintetben kérem figyelembe venni a ker. törv. 176—200. valamint a 221. §-ait. Hiszen ez a részvénytársaság már több mint egy év óta működik; ennek a következtében a legkisebb a

mit kívánhatunk az, hogy ez egy évi működés eredményéről tiszta kép tárassék elénk. Vagyis feltétlenül szükséges, hogy a mérleg és a számadás elkészítettven a keresk. törvények értelmében igazgatóság és felügyelő bizottság által megvizsgáltatván, az közzé tétessék, illetve a részvényeseknek megküldessék. Addig, a míg ez meg nem történik, tekintve azt a nagy felelősséget mely a ker. törv. értelmében a felügyelő bizottság minden egyes tagjára erkölcsileg és vagyoniilag hármlik, ez a felhívás naiv játéknál annyival inkább nem egyéb, mert azt csak mindeki tudja talán, hogy felügyelő biz. tagokat újságbeli felhívások alapján a keresk. törvényekkel szemben nem lehet megválasztani és alkalmazni. Éppen így tudja azt is, hogy a lap tulajdonjogát igazgatósági előterjesztés folytán s a felügyelő bizottság meghallgatásával egyedül a részvényesek közgyűlése van hivatva másra átruházni, vagy bárkinek átengedni.

Világos, hogy a setétben ugrani senki nem fog. Annyival inkább nem pedig, mert ha csakugyan úgy áll a dolog, hogy a befizetett részvény tőke elfogyott, sőt a mint állitva van még ennél több is, azon esetben az igazgatóságnak és felügyelő bizottságnak már régen a törv. 187. §-a alapján kellett volna eljárnia. Engem felszólalásomban semmi animozítás vagy mellékes érdek nem vezérel. A protestantismus firmája alatt megindult anyagi vállalatról van szó, — tisztán akarok látni. — Egy világi egyén, a ki több részvényt nyel van érdekelve.

— **Sajtóhiba igazítás.** E lap f. évi 36 számában az 548. lap 2-ik hasábján alólól 15 sorban „révén“ helyett „ellenében“ és az 549. lap első hasábján „mellett“ helyett „miatt“ olvasandó.

— **Tanítóképesítő vizsgálatok.** A debreceni ev. ref. tanítóképező-intézetben a f. évi őszi tanítóképesítő vizsgálatok aug. hó 29-től szept 3-ig tartottak. Az egyházkerületet Dávidházy János esperes, vizsgáló bizottsági elnök, mint Főt. Püspök ur helyettese, továbbé Zsigmond Sándor egyházkerületi főjegyző és Somogyi Pál nyugalmazott tanítóképző intézeti tanár képviselték. A 46 jelentkező tanító jelölt közül 26 nyert oklevelet, orgonából osztályzatot nyert 14, a többiek részben tett vizsgák alapján igazolványt nyertek. Kitünő oklevelet nyertek: Erdei Lajos, Szabó Gyula, Szalecki Miklós; jeles oklevelet: Biró Mihály, Erdős Antal, Ferenci Dezső, Ormós Lajos, Papp Sámuel, Sajtos Sándor, Sándor Lajos, Tóth Gyula; jó oklevelet: Hevesi József, Maksa Ferenc, b. Nagy Pál, Pető János, Szalkai Ferenc, Szombati Béla, Szücs Kálmán, Tóth Zsigmond, Váradi Aurél, Varga Antal; elegendő oklevelet: b. Nagy József, Nyitrai István, Soós János, Szentjóni János. Kónya József; vallástani pótvizsgát tett: Vida Emma. Az eredményt szept. 3-án hirdette ki a bizottság, s ugyanakkor az okleveleket és igazolványokat is megkapták a vizsgázók. Dávidházy János esperes, mint a vizsgáló bizottság elnöke, buzdító beszéddel bocsátotta el az új tanítókat, református népiskoláink érdekeit az új

tanítók meleg szeretetébe ajánlva, s tanítói működésükre s egész életükre Isten áldását kérve.

— **Az alsószabolcs-hajdúvidéki egyházmegye közgyűlése.** Tartatott Debrecenben szept. 8-ikán. Igazán azt sem tudjuk, hogy és mit írjunk erről a szomorú közgyűlésről, mely erkölcsi temetése volt egy évek hosszú sora óta nagy szerepet játszó s kevesek kivételével mindenki bizalmát bíró szerencsétlen embernek. De a botrány megtörtént; a helybeli sajtó immár világgá röpitette a megdöbbenő hirt, s mi tartozunk lapunk olvasóinak s azonfelül tartozunk az erkölcsi alapon nyugvó jogrendnek és a megsértett erkölcsiségnek, hogy az igazságot legalább szűk szavakban elmondjuk s rámutassunk azokra a tanulságokra, melyeket a megdöbbenő esetből magunknak levonhatunk. A gyűlést *Lengyel Imre* gondnok nyitotta meg s mindenekelőtt felolvasta *Zsigmond Sándor* esperes rövid levelét, melyben ez a férfiú hivatkozva arra, hogy e gyűlés az ő személyes ügyével is foglalkozni akar, jelzi, hogy a gyűlésen nem jelenhet meg s egyszersmind esperesi állásáról is lemond. A gyűlés törvény szerént esperest a legidősebb tanácsbíróval *Soltész Lászlóval* helyettesíti s a szokásos megnyitó imádság után megkezdődik a tárgyalás. Az esperesi lemondóhoz a szomorú kommentárt a számvizsgáló bizottság pótljelentése szolgáltatta, melyből kitűnt, hogy az egyházmegyei gyám- és másnemű pénztárakból az eddig kiderített adatok szerint több, mint 30,000 korona hiányzik, mely összeg a lemondott esperes *Zsigmond Sándor* kezén tűnt el. Erre a gondnok jelenti, hogy *Zsigmond Sándor* hozzá beadott jegyzéke szerint bűnbánóan ismeri be, hogy ezt a pénzt elköltötte, sőt ezen felül meg 7000, tehát összesen 37,000 koronát; igéri azonban, hogy igyekezni fog megtéríteni. Leirhatatlan az a konsternatio, mit e jelentés kellett! Egyszerűen jelezzük, hogy *Zsigmond Sándor* lemondását elfogadták s az új választást nyomban el is rendelték. Egyszersmind a szükséges és törvényszerű intézkedések megtétettek. Ennyi a rideg tényállás. Ne kívánja a nyájas olvasó, hogy e szomorú tény tovább boncolgassuk . . . Az embernek az esze megáll s az erkölcsi világrendbe és az emberek becsületességébe vetett hite szinte megrendül, ha ennek a boldogtalan embernek viselt dolgai felett mélyebben gondolkozik . . . Ez az ember meglopta embertársai bizalmát. Meglopta első sorban egyházmegyéjét. Aztán meglopta lelkésztársaiét s általában mindazokét, a kik benne megbiztak. E lopott bizalom szárnyain magasra emelkedett, s mint nagyra nőtt „luft ballon“ egyszerre iszonyú robbanással szétpukkant . . . semmivé vált! Oka az, mert nem volt benne soha komoly erkölcsi tartalom.

De ne analizáljunk tovább. Tanúljunk meg

példájából, hogy a közintézmények és pénztárak szigorú ellenőrzést igényelnek s azoknak kezeléséhez hozzászólani mindenkinek joga van. Igenis, a mi kinek-kinek magánügye, azt a nyilvános ellenőrzés alól kivonhatja. De ha valaki a közügyet szolgálja, annak meg kell szokni, el kell tűrni, hogy viselt dolgait a közügyek terén nyilvános rostálás alá veszik s már annyiszor, a mennyiszor izeire is szedik. Felhúzott szemöldökkel, nagy úri affektált fölényvel a bírálatot lekicsinyelni soha nem szabad s semmi joga nincs ehhez annak, ki a közügyek szolgálatára vállalkozott. Okunk van nekünk, több, — ezt hangoztatni, — annyivalinkább, mert mi a *Zsigmond Sándor* dolgait már rég aggódva szemléljük, attól kezdve, a mikor mint fungens lelkész az ő számadásainak a vizsgálásában részt vettünk. Az 1885-ik évben halt meg a pénztári hivatalban elődje a gyémánt jellemű és becsületességű földesi lelkész *Bakoss Gábor*. Akkor vette át a pénztárak kezelését *Zsigmond Sándor* s kezelte azokat 11 évig. 1896-ban esperessé választatván, helyébe új pénztárnoktétetett. De az egyszerű szoboszlai emberek továbbra is csak az ő kezeibe fizettek . . . Sima volt, édes volt, mézes-mázos volt, mint rendszeren mindazok, kik a jó emberek eszéhez és szívéhez sikerrel férköznek. Meghalt moraliter. Megjegyezzük itt azt is, hogy az elbukott ember hivatali utódját a pénztárnokságban t. i. *Szabó Lajos* hadházi lelkészt semmi felelősség nem terheli. Ez a színbecsületességű férfiú mindent megtett, amit tehetett. Ő tisztán áll. Ez természetes. Egyebekben legyen az elbukottnak a bírāja más, nem mi. Mi kik cselekményeit többször keményen bíráltuk, — sajnálni tudjuk! . . .

— **Zsinati pótképviseelő-választás.** A mint értesülünk a debreceni egyházmegye zsinati pótképviseelőül *Szele Györgyöt* és *Sinka Sándort* választotta meg. Miután pedig *Sinka Sándor* és *Borsos Benő* között zsinati pótképviseelőségére a középiskolai tanárok között is pótválasztás rendeltetett el: a debreceni egyházmegye választása után úgy gondoljuk, a választás amott immár tárgytalanná lett.

— **Az iskolai év megnyitása.** Folyó hó 9-kén délelőtt nyitottuk meg az iskolai évet a nagytemplomban a szokott módon és formában. *Csiky Lajos* alkalmi imája után a közönség a kollégiumba vonult, hol az új rektor *Dr. Ozory István* rövid és csinos beszédben üdvözölte jelenlevő püspök urunkat a város előljáróit és az egész tanárikart. Az üdvözletre viszont üdvözlét, majd a díszteremben a rektor székfoglalója következett s ezzel a folyó iskolai év formailag is megnyitott.

Tartalom-jegyzék: A theologusok kibocsátása s a tudományos lelkészképzés. E. L. — Tárca: Hogy tartották a hres patenskori gyűlést a debreceni kistemplomban? Dr. Barcsa János. — Adatok a debreceni kollégiumi tanárválasztási jog történetéhez. Dr. Barcsa János. — Tanügy: A gyakorlati tanárképzésről. Bihari. — Közéletünk: Gondolatok az egyházkerületi jegyzőkönyv felett. T. — Külföld: Francia egyházi szemle. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Most jelent meg
a legújabb
Nagy képes Tankönyv
és
Tanszerárjegyzék

az 1904—905. tanévre melyet kívánatra **ingyen** és **bérmentve** küld meg a nagytiszteletű **Lelkész** és **Tanító** uraknak

HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.

előbb

László Albert és Társa

könyv és tanszerkereskedése,

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kizárólagos
bizományosa

DEBRECENBEN.

Hydraulikus sajtók

Arany érem
Szeged 1899.
Arany érem
Budapest 1899.
Arany érem
Pozsony 1902.

szőlő és gyümölcs-
must sajtólásra
a nagy üzem számára,
2 kitolható kosárral
vagy 1 kosárral.

hydra-
likus
sajtóért

Bor-, gyümölcsbor- és gyümölcsnedv-sajtókat
kézihajtásra Herculesnyomóerő szerkezettel. fa- vagy
vastányérrai.

**Gyümölcs és szőlő-örlőket,
bogozógépeket,**

Gyümölcs-aszaló-készülékeket

gyártanak és szállítanak jótállás mellett mint különlegességet
a legújabb szerkezetben

MAYFARTH PH. és TA. BÉCS, II/1.
különlegességi gyár gyümölcsértékesítési gépekben.

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.
Megrendelések idejekorán kéretnek.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész
és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta
ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja,
nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület
lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne te-
kintsék meg azt a kitűnő hírnévnek örvendő
nagy áruházat.

A kitűnő minőségű férfi-, fiu- és gyer-
mek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a
legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják
az összes vásárlók, de különösen azok a
szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt
szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak
Debrecenbe jöve ne mulaszták el ezt a
látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni
mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolid-
ságnak, olesóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az
üzlet az év mindea szakában, mert a vevők
óriási tömege helyből úgy mint vidékről a
Neumann M. céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét
minden időben és körülmények között fen-
tartani, de arra nem is volt eset, hogy
Neumann M. áruháza ellen panasz emel-
tetett volna.

*Olcsóság, tartósság és csinoság te-
kintetében a Neumann cég* áruai versenyen
felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és
tanító urai pedig különösen bizalommal for-
dulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen
mint törzs vevőközönség különös figyelem-
ben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a
régóta kitűnő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPITTA TOTT : 1845-BEN.